

Konstitutionsutskottets betänkande 2023/24:KU12

Valfrågor

Sammanfattning

Utskottet föreslår ett tillkännagivande till regeringen om att utreda en fråga om valbarhet och folkbokföring. Utskottet anser att det inte bör vara möjligt för en person som kandiderat i flera kommuner att ändra sin folkbokföring på eller i anslutning till valdagen i syfte att bli valbar och invald. Därmed bifaller riksdagen delvis fyra motionsyrkanden.

Utskottet anser att riksdagen bör avslå övriga motionsyrkanden som behandlas i betänkandet. Yrkandena gäller bl.a. valedelssystemet, spärrarna vid val till kommunfullmäktige, ersättare i kommunfullmäktige, rösträtt och valbarhet, utlandssvenskar, väljare med synnedläggelse eller annan funktionsnedsättning, incidentrapportering samt digital signering.

I betänkandet behandlar utskottet även en rapport om en uppföljning av 2022 års val som gjorts inom utskottet.

I betänkandet finns tre reservationer (S, SD, V) och ett särskilt yttrande (C).

Behandlade förslag

Cirka 40 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2023/24.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	5
Utskottets överväganden	6
Valsedelssystemet	6
Spärrarna vid val till kommunfullmäktige	8
Ersättare i kommunfullmäktige	10
Rösträtt och valbarhet	13
Utlandssvenskar	17
Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning	22
Incidentrapportering	27
Digital signering	29
Motioner som bereds förenklat	31
Rapport om uppföljningen av 2022 års val	31
Reservationer	34
1. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning, punkt 6 (S, V)	34
2. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning, punkt 6 (SD)	34
3. Incidentrapportering, punkt 7 (SD)	35
Särskilt yttrande	37
Valsedelssystemet, punkt 1 (C)	37
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	38
Motioner från allmänna motionstiden 2023/24	38
<i>Bilaga 2</i>	
Uppföljning av 2022 års val	43
Bakgrund	44
Uppföljningsgruppens iakttagelser och reflektioner	61

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Valsedelssystemet

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:1636 av Niels Paarup-Petersen (C) och

2023/24:2490 av Malin Björk m.fl. (C) yrkande 9.

2. Spärrarna vid val till kommunfullmäktige

Riksdagen avslår motion

2023/24:2135 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD).

3. Ersättare i kommunfullmäktige

Riksdagen avslår motion

2023/24:99 av Magnus Jacobsson (KD).

4. Rösträtt och valbarhet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om valbarhet och folkbokföring och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna

2023/24:1 av Robert Stenkvist (SD) yrkandena 1 och 2,

2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 1 och

2023/24:1305 av Joakim Sandell (S) samt

avslår motionerna

2023/24:86 av Nima Gholam Ali Pour (SD) yrkande 2 och

2023/24:1119 av Jan Ericson (M).

5. Utlandssvenskar

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:718 av Markus Wiechel och Lars Andersson (båda SD),

2023/24:1092 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 och

2023/24:1730 av Ann-Sofie Alm (M).

6. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:127 av Eric Palmqvist (SD),

2023/24:440 av Jessica Wetterling m.fl. (V) yrkande 7,

2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9,

2023/24:849 av Larry Söder (KD) och

2023/24:1597 av Karin Sundin (S).

Reservation 1 (S, V)

Reservation 2 (SD)

7. Incidentrapportering

Riksdagen avslår motion

2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 7.

Reservation 3 (SD)

8. Digital signering

Riksdagen avslår motion

2023/24:206 av Magnus Jacobsson (KD).

9. Motioner som bereds förenklat

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:175 av Markus Wiechel (SD),

2023/24:440 av Jessica Wetterling m.fl. (V) yrkande 6,

2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 2–4 och 8,

2023/24:503 av Malin Danielsson m.fl. (L) yrkande 6,

2023/24:505 av Robert Hannah (L) yrkandena 1–4,

2023/24:624 av Ann-Sofie Lifvenhage (M),

2023/24:638 av Sten Bergheden (M),

2023/24:661 av Stefan Olsson (M),

2023/24:736 av Mikael Damsgaard (M),

2023/24:851 av Dan Hovskär (KD),

2023/24:1047 av Adnan Dibrani (S),

2023/24:1188 av Ann-Sofie Alm (M) yrkandena 1 och 2,

2023/24:1523 av Amanda Lind m.fl. (MP) yrkandena 1 och 2 samt

2023/24:1671 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan (båda S) yrkande 1.

Stockholm den 2 maj 2024

På konstitutionsutskottets vägnar

Ida Karkiainen

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ida Karkiainen (S), Erik Ottoson (M), Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD), Mirja Räihä (S), Ulrik Nilsson (M), Per-Arne Håkansson (S), Malin Danielsson (L), Susanne Nordström (M), Jessica Wetterling (V), Gudrun Brunegård (KD), Malin Björk (C), Lars Englund (M), Jan Riise (MP), Lars Johnsson (M), Peter Hedberg (S) och Mariya Voyvodova (S).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet 42 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2023/24. Motionerna handlar om valsedelssystemet, spärrar vid val till kommunfullmäktige, ersättare i kommunfullmäktige, rösträtt och valbarhet, utlandssvenskar, väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning, incidentrapportering, digital signering, skilda valdagar, röstningsförfarandet, ökat valdeltagande, kommunala valinformatörer, överklagande och återföring av mandat, personval, valkretsar, publicering av opinionsundersökningar samt sänkt rösträttsålder.

Av dessa behandlas 22 motionsyrkanden i förenklad ordning eftersom de tar upp samma eller i huvudsak samma frågor som riksdagen har behandlat tidigare under valperioden.

Förslagen i motionerna finns i bilaga 1.

Utskottet behandlar också en rapport över en uppföljning av 2022 års val som genomförts av en grupp inom utskottet. Rapporten finns i bilaga 2.

Utskottets överväganden

Valsedelssystemet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om valsedelssystemet.
Jämför det särskilda yttrandet (C).

Motionerna

Malin Björk m.fl. (C) föreslår i kommittémotion 2023/24:2490 yrkande 9 att ett nytt tillgängligare val- och valsedelssystem införs.

I motion 2023/24:1636 av Niels Paarup-Petersen (C) framhålls att Sverige behöver ett mer tillförlitligt valsystem och i motionen anføres bl.a. att många problem vid valen beror på att varje parti har var sin valsedel.

Gällande ordning

Enligt 6 kap. 1 § vallagen (2005:837) används vid val valsedlar med parti- och valbeteckning, valsedlar med parti- och valbeteckning samt uppgifter om kandidater och valsedlar med enbart valbeteckning.

Av 8 kap. 2 § vallagen framgår att det i anslutning till ett röstmottagningsställe ska ordnas en lämplig avskärmad plats där valsedlar kan läggas ut och där väljarna var för sig kan ta sina valsedlar utan insyn.

För att göra i ordning en röst ska väljarna enligt 7 kap. 2 § vallagen för varje slag av val de vill delta i

1. ta en valsedel
2. lägga in valsedeln i ett valkuvert utan att vika den
3. försluta valkuvertet.

Pågående arbete

Erfarenhetsrapport

Valmyndigheten anför i sin erfarenhetsrapport om de svenska valen 2022 att de allra flesta av de problem och utmaningar som förekommit under valen 2022 på något sätt beror på valsedelssystemet. Valmyndigheten och många kommuner bedömer att de avskärmade valsedlarna var huvudorsaken till att det uppstod köer. Vidare anføres att de allra flesta av de incidenter som anmälts till Valmyndigheten har med valsedlar att göra och att valsedelssystemet innebär omfattande säkerhetsrisker. Valmyndigheten anser att det är av

yttersta vikt att valsedelssystemet omgående förändras. Om inte några åtgärder vidtas före valen 2026 finns det risk att problem upprepar sig eller eskalerar.

Valmyndighetens rapport bereds inom Regeringskansliet.

Utredning

Regeringen beslutade den 15 februari 2024 att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet, inklusive analysera för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar (dir. 2024:24).

Kommittén ska bl.a.

- göra en utvärdering av valsedelssystemet med partispecifika valsedlar
- göra en internationell jämförelse av proportionella valsystem som använder gemensamma eller neutrala valsedlar
- undersöka och redovisa hur ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka och påverkas av övriga delar av det svenska valsystemet
- analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättning, t.ex. synnedsättning, att delta i valen på lika villkor
- ta ställning till om systemet med partispecifika valsedlar bör reformeras alternativt avskaffas och ersättas med ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar
- lämna de förslag till författningsändringar som kommittén anser är motiverade.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2025.

I direktiven anförs att det ur demokratisk synvinkel är av avgörande betydelse att förtroendet för valsystemet upprätthålls. Det är därför viktigt att de risker för fel och brister som kan finnas inbyggda i systemet uppmärksammas och att risken för otillbörlig påverkan eller manipulation, som kan leda till både minskat valdeltagande och ett ifrågasättande av valens legitimitet, motverkas. Med hänsyn till de erfarenheter som bl.a. Valmyndigheten har redovisat bedömer regeringen därför att valsedelssystemet med partispecifika valsedlar nu bör ses över. I en sådan översyn bör dagens system utvärderas och för- och nackdelar med andra alternativa valsedelssystem analyseras. Vidare bör eventuella förändringar av systemet övervägas, inklusive hur ett alternativt system skulle kunna utformas i syfte att ytterligare stärka valhemligheten, underlätta för väljare och partier samt förenkla för valadministrationen. Inom ramen för översynen bör kommittén ha frihet att antingen lämna förslag till ett nytt valsedelssystem eller föreslå mindre ingripande förändringar av dagens system.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2019 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om gemensamma valsedlar (bet. 2018/19:KU25). Utskottet noterade att både frågan om att göra en större översyn av valsedelssystemet och den erfarenhetsrapport från 2018 års val som Valmyndigheten hade lämnat på uppdrag av regeringen bereddes inom Regeringskansliet. Beredningen borde inte föregripas, ansåg utskottet.

Utskottet behandlade våren 2020 motionsyrkanden om förändringar av valsedelssystemet (bet. 2019/20:KU12). Utskottet anförde bl.a. att det finns en långvarig tradition av att inte göra några betydande förändringar av valsystemet utan en bred parlamentarisk förankring. Utskottet var inte berett att föreslå något initiativ för att förändra valsedelssystemet.

Våren 2023 såg utskottet inte skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkanden om förändringar av valsedelssystemet (bet. 2022/23:KU23). Utskottet noterade att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 framhåller att valsedelssystemet bör ses över. Valmyndigheten har lämnat sin rapport på uppdrag av regeringen till Regeringskansliet. Utskottet förutsatte att regeringen skulle överväga om någon förändring av valsedelssystemet borde utredas med anledning av vad som anförs i rapporten. Ledamoten från Centerpartiet reserverade sig.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att regeringen har tillsatt en parlamentarisk kommitté som ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet, inklusive analysera för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar. Därmed finner inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena och avstyrker dem.

Spärrarna vid val till kommunfullmäktige

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om spärrarna vid val till kommunfullmäktige.

Motionen

I motion 2023/24:2135 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD) föreslås att spärrnivån för val till kommunfullmäktige ändras. I motionen anføres att det finns två spärrnivåer vid val till kommunfullmäktige beroende på antalet valkretsar. Motionärerna anser att det inte är rimligt att använda två olika spärrnivåer vid val till kommunfullmäktige, utan gränsen för att nå representation bör ligga på samma nivå som vid val till regionfullmäktige.

Gällande ordning

Av 14 kap. 6 § vallagen framgår att mandatet i kommunfullmäktige i en kommun som är en enda valkrets ska fördelas mellan partier som fått minst 2 procent av rösterna i kommunen. I en kommun som är indelad i två eller flera valkretsar ska mandatet fördelas mellan partier som fått minst tre procent av rösterna i kommunen. Mandatet i regionfullmäktige ska fördelas mellan partier som fått minst tre procent av rösterna i regionen.

Den nuvarande lydelsen av 14 kap. 6 § vallagen började tillämpas vid valet 2018. Av förarbetena framgår att det dåvarande valsystemet vid val till kommunfullmäktige ersattes med ett kommunproportionellt system (prop. 2013/14:48 s. 37 f.). I propositionen anfördes att det demokratiska intresset av en bred representation av medborgaropinionen i fullmäktige å ena sidan talar mot att införa småpartispärrar i kommunvalen, å andra sidan kan man inte helt bortse från att det i kommunerna även finns ett intresse av att undvika en alltför långt driven fragmentering av fullmäktige. En alltför långt driven uppdelning skulle nämligen kunna leda till svårigheter att skapa och upprätthålla handlingskraftiga styrelser i kommunerna. Mot den bakgrunden ansåg regeringen att det inte bara på riksnivå och regional nivå utan även på kommunal nivå finns behov av en småpartispärr av något slag. Vid valet mellan en uttrycklig och någorlunda enhetlig småpartispärr å ena sidan och en indirekt spärr som följer av mandatfördelningsmetodens förmåga att missgynna mindre partier å den andra ansåg regeringen att en uttrycklig småpartispärr är att föredra. Spärnivån varierar beroende på om kommunen är valkretsindelad eller inte. Man bedömde att spärren bör ligga på 3 procent i valkretsindelade kommuner och 2 procent i övriga kommuner för att spärren så nära som möjligt ska motsvara ett genomsnitt av den faktiska spärr som uppkommer i olika kommuner enligt den gamla ordningen.

Utskottet välkomnade de förslag som presenterades i propositionen och instämde i de skäl som anfördes för de föreslagna ändringarna (bet. 2014/15:KU2).

Svar på skriftlig fråga

Civilministern svarade den 13 mars 2024 på en skriftlig fråga om spärnivå vid val till kommunfullmäktige (fr. 2023/24:680). I svaret anfördes bl.a. att den nuvarande ordningen har gällt sedan den 1 januari 2015 och tillämpades första gången vid valet 2018. Införandet av de olika spärnivåerna motiverades med att det fanns fördelar med att välja en spärnivå som inte avvek i någon betydande utsträckning från ett genomsnitt av den faktiska spärr som uppkommit i kommunerna enligt den tidigare gällande ordningen. Vidare anfördes i svaret att frågor om proportionaliteten i val samt andra frågor som är av central betydelse för demokratin och parlamentarismens funktionssätt genom åren har förankrats i bred parlamentarisk enighet. Med hänsyn till detta såg civilministern för tillfället inget behov av att se över regelverket i dessa delar.

Utskottets ställningstagande

De nuvarande reglerna om spärrar vid val till kommunfullmäktige började tillämpas vid valet 2018. Utskottet anser inte att det finns skäl för riksdagen att ta något initiativ i frågan. Motionen avstyrks.

Ersättare i kommunfullmäktige

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om ersättare i kommunfullmäktige.

Motionen

Magnus Jacobsson (KD) föreslår i motion 2023/24:99 en översyn av vallagen när det gäller förtryckta valsedlar i kommunfullmäktigeval. I motionen anförs att det bör förtydligas att när ett parti inte har en förtryckt valsedel, utan enbart förhandsregistrerade kandidater som gett sitt samtycke på Valmyndighetens webbplats, ska röstsammanräkningen utföras på ett sådant sätt att om en ledamot blir vald ska det också kunna väljas ersättare bland de kandidater som fått röster, även om olika listor har uppstått genom väljarnas egenskrivna valsedlar.

Gällande ordning

Vallagen

Enligt 14 kap. 9 § vallagen ska ordningen mellan kandidaterna i första hand bestämmas på grundval av storleken på varje kandidats personliga röstetal. Personligt röstetal ska fastställas bara för en kandidat som fått särskilda personröster till ett antal av minst 5 procent av partiets röstetal i valkretsen.

Ett personligt röstetal fastställs på grundval av de särskilda personröster som lämnats för kandidaten. Valsedlar på vilka det lämnats särskilda personröster ordnas gruppvis efter partibeteckning. Därefter räknas antalet personröster för varje kandidat i gruppen. En kandidats personliga röstetal är lika med antalet personröster som har lämnats för kandidaten under samma partibeteckning. Den kandidat som har störst personligt röstetal tar första plats i ordningen, den som har näst störst tar andra plats och så vidare enligt samma grund.

Av 14 kap. 16 § vallagen framgår följande.

I första hand utses ersättare i kommunfullmäktige på grundval av ordningen mellan kandidaterna som framkommer vid beräkningen av deras personliga röstetal enligt 9 §.

I andra hand utses ersättare genom en beräkning inom det parti för vilket han eller hon har blivit vald. Vid varje beräkning tas hänsyn bara till de valsedlar som uppftar ledamotens namn och som därför gällde för detta namn,

när det fick plats i ordningen. Varje valsedel gäller som en hel röst. Röstvärdet ska tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln av dem som inte blivit utsedda till ledamot. Den som får högsta röstetalet är utsedd till ersättare för den ledamot som beräkningen avser.

Om det antal ersättare som har utsetts är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 5 kap. 8 § andra stycket kommunallagen (2017:725) och samma ersättare har utsetts för tre eller flera ledamöter, utses ytterligare en ersättare för var och en av dessa ledamöter. Då ska även namnet på en kandidat som genom valet blivit utsedd till ersättare för den ledamot som beräkningen avser anses som obefintligt. I övrigt görs på det sätt som anges i första och andra stycket.

Om antalet ersättare fortfarande är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 5 kap. 8 § andra stycket kommunallagen och samma ersättare har utsetts för fem eller flera ledamöter, utses ytterligare en ersättare för var och en av dessa ledamöter.

Därefter görs på motsvarande sätt successivt ytterligare beräkningar för de ledamöter vilkas ersättare har utsetts för sju eller flera ledamöter, nio eller flera ledamöter, och så vidare, så länge antalet ersättare är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt.

Om andelen ersättare av de platser som ett parti fått utgör ett brutet tal, ska detta avrundas till närmast högre hela tal.

Kommunallagen

I 5 kap. 21 § kommunallagen anges att i kommunfullmäktige har ersättare från samma valkrets som ledamoten företräde till tjänstgöring.

Om samtliga ersättare för en ledamot i kommunfullmäktige är förhindrade att inställa sig eller att fortsätta delta i ett sammanträde, ska i ledamotens ställe den ersättare inträda som enligt den bestämda ordningen står i tur att tjänstgöra för den ledamot som har fått den första platsen för partiet i valkretsen. Om en sådan ersättare inte kan tjänstgöra, ska den ersättare inträda som står i tur att tjänstgöra för den ledamot som har fått den andra platsen för partiet i valkretsen och så vidare efter samma grund.

Vidare gäller att om partiets samtliga ersättare i valkretsen är förhindrade att inställa sig eller att fortsätta delta i ett sammanträde, ska den ersättare inträda som har utsetts för partiet i någon annan valkrets efter den grund som anges i första och andra stycket. Den ersättare som har utsetts i den valkrets där partiets röstetal är högst har då företräde.

Pågående arbete

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

I Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 anfördes att reglerna som gäller för att utse ersättare i kommunfullmäktige skiljer sig från övriga val och är svåra att förstå. I samband med sina nomineringsförfaranden har partierna

behov av att förstå konsekvenserna av ersättningsreglerna för att sedan kunna fatta beslut om antalet namnlistor. Svårigheterna kommer också till uttryck när valresultatet ska förklaras så att det blir begripligt för väljare, partier och medier.

Vidare anføres att bestämmelserna om hur ersättare utses i kommunfullmäktige finns i 14 kap. 16 och 17 §§ vallagen. Bestämmelserna innebär bl.a. att ersättare endast kan utses från den lista som gällde för den ledamot som ska ersättas när denne blev vald, s.k. "listtrohet". Om inte någon ersättare kan utses på detta sätt lämnas platsen tom. Listtroheten innebär att en kandidat som väljs till ledamot med hjälp av personröster inte kan få ersättare från en annan lista där han eller hon inte har fått någon personröst, även om kandidatens namn finns med på den valsedel. Listtroheten innebär vidare att en kandidat som enbart fått handskrivna personröster på valsedlar utan namn på andra kandidater inte kan få någon ersättare.

I rapporten anføres också att i val till riksdagen och regionfullmäktige fortsätter ordningen genom att man ser om det finns lediga namn på andra listor och i sista hand hämtar ersättare från en annan valkrets. Men på grund av den begränsade ordning som gäller för att utse ersättare till kommunfullmäktige har vissa partier blivit utan ersättare trots att det finns fler kandidatnamn att tillgå. Denna konsekvens av bestämmelserna leder till negativa reaktioner från både partier och väljare.

Ett exempel på detta är partiet Löddebygdens som fick tre mandat i Kävlinge kommun. Partiet hade inte någon namnvalsedel, men flera kandidater som samtyckt till kandidatur fick handskrivna röster på partivalsedeln. Ingen av partiets väljare skrev dock fler än ett namn på valsedeln. Eftersom partiet inte hade några anmälda kandidater innebar väljarnas handskrivna kandidatnamn att nya listor skulle skapas med samma ordning på kandidaterna som på de handskrivna valsedlarna. Och eftersom det inte fanns några valsedlar med flera kandidaters namn stod ledamöterna i Löddebygdens helt utan ersättare, trots att det fanns flera andra kandidater som fanns med på de handskrivna valsedlarna, men på andra valsedlar. Motsvarande hände även för Kristdemokraterna i Färgelanda kommun.

Risken att bli utan ersättare är större för kandidater som är invalda med hjälp av personliga röstetal, än för kandidater som blir invalda på grund av listordning. Av bestämmelserna i vallagen framgår tydligt att varje ledamot har sina specifika ersättare och att listtrohet gäller när ledamotens ersättare utses. För ledamöter som blir invalda på grund av personligt röstetal kan dessa regler leda till att dessa ledamöter inte får några ersättare.

Av rapporten framgår dock att tillämpningen av 5 kap. 21 § kommunallagen gör att utnämning av specifika ersättare för varje ledamot saknar praktisk betydelse.

Valmyndigheten föreslår att ersättare ska kunna utses enligt 14 kap. 14 § tredje stycket vallagen även vid val till kommunfullmäktige. Det vill säga att om ingen ersättare kan utses bland kandidaterna på de valsedlar som gällde när ledamoten valdes in, ska den kandidat som står i tur att få nästa mandat

från partiets övriga valsedlar i valkretsen utses till ersättare. Saknas en sådan kandidat ska ersättaren utses från en annan valkrets.

I rapporten anförs också att ersättningsreglerna för riksdagen och regionfullmäktige kan få till följd att antalet unika ersättare för ett parti är mycket få om partiet använder samma lista i flera valkretsar eller orimligt många om partiet har flera listor i ett valområde som inte är valkretsindelad.

Valmyndighetens rapport bereds inom Regeringskansliet.

Valprövningsnämndens erfarenhetsrapport

I sin erfarenhetsrapport från valen 2022 tar Valprövningsnämnden upp reglerna om hur ersättare ska utses vid valen till kommunfullmäktige. Nämnden delar Valmyndighetens bedömning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 tar upp frågor om bestämmelserna för ersättare i kommunfullmäktige. Den fortsatta beredningen av rapporten bör inte föregripas, och därför avstyrker utskottet motionen.

Rösträtt och valbarhet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bifaller delvis fyra motionsyrkanden och tillkännager för regeringen vad utskottet anför om valbarhet och folkbokföring. Riksdagen avslår motionsyrkanden om att rösträtten ska kopplas till medborgarskap och om krav på svenskt medborgarskap för de som innehar politiska förtroendeuppdrag.

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 1 föreslås att reglerna om valbarhet ändras på så sätt att den som kandiderar i ett val till region- eller kommunfullmäktige ska vara folkbokförd i den region eller kommun som kandidaturen gäller genom beslut fattat av Skatteverket senast på valdagen.

Joakim Sandell (S) föreslår i motion 2023/24:1305 att bestämmelserna ändras så att en kandidat i val till region- och kommunfullmäktige ska vara folkbokförd i det valområde kandidaturen avser genom beslut fattat av Skatteverket senast på valdagen.

I motion 2023/24:1119 av Jan Ericson (M) föreslås att rösträtten vid allmänna val kopplas till medborgarskapet.

Robert Stenkvist (SD) föreslår i motion 2023/24:1 att kommunallagen ändras så att enbart personer som är boende i kommunen på valdagen kan väljas som ledamöter i kommunfullmäktige (yrkande 1) och att man endast får kandidera i en kommun (yrkande 2).

I motion 2023/24:86 av Nima Gholam Ali Pour (SD) yrkande 2 föreslås att det införs ett krav på svenskt medborgarskap för alla som innehar politiska förtroendeuppdrag i Sverige.

Gällande ordning

Regeringsformen

Enligt 3 kap. 4 § första stycket regeringsformen har varje svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket och har fyllt 18 år rösträtt vid val till riksdagen. Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för en ledamot.

Vallagen

I 1 kap. 4 § vallagen anges att den som har rösträtt vid val till riksdagen också har rösträtt vid val till Europaparlamentet. Medborgare i någon av Europeiska unionens medlemsstater (unionsmedborgare) som har rösträtt vid val till region- och kommunfullmäktige och som vid val till Europaparlamentet inte röstar i någon annan medlemsstat i Europeiska unionen, har rösträtt vid ett sådant val i Sverige. I 5 § anges att var och en som har rösträtt enligt 4 § är valbar till Europaparlamentet. En unionsmedborgare som inte är svensk medborgare är dock valbar endast under den ytterligare förutsättningen att han eller hon i sin hemstat inte förlorat sin valbarhet vid val till Europaparlamentet.

Kommunallagen

Enligt 1 kap. 7 § kommunallagen (2017:725) tillkommer rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige den som är folkbokförd i kommunen, senast på valdagen fyller 18 år och är svensk medborgare eller annan unionsmedborgare, är medborgare i Island eller Norge eller har varit folkbokförd i Sverige tre år i följd före valdagen. Rösträtt har också unionsmedborgare som är bosatta i kommunen men som, enligt 5 § andra stycket folkbokföringslagen (1991:481), inte ska folkbokföras där. Enligt 1 kap. 8 § kommunallagen tillkommer rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i regionfullmäktige den som är röstberättigad vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige i en kommun inom regionen. Enligt 1 kap. 9 § avgörs frågor om rösträtt enligt 7 och 8 §§ på grundval av en röstlängd som upprättas före valet.

Enligt 4 kap. 3 § kommunallagen jämförd med 1 kap. 7 § samma lag gäller bl.a. att ledamöter i kommunfullmäktige ska väljas bland dem som har rösträtt i kommunen.

Av förarbetena till 1977 års kommunallag (1977:179) framgår att när det gäller valbarhet till kommunfullmäktige ska valbarhetsbedömningen göras oberoende av vad som framgår av röstlängden (prop. 1975/76:187 s. 353). Bestämmelserna om valbarhet i 2 kap. 4 § i 1977 års kommunallag har överförts oförändrade till 1991 års kommunallag (1991:900) och därefter till den nu gällande kommunallagen.

Folkbokföringslagen

Enligt 25 § folkbokföringslagen (1991:481) ska den som är folkbokförd och har flyttat anmäla flyttningen till Skatteverket inom en vecka. Enligt 35 § folkbokföringslagen gäller vid flyttning den nya folkbokföringen fr.o.m. flyttningsdagen om den som flyttat gör en sådan anmälan som avses i 25 eller 26 § inom en vecka från flyttningen. Kommer anmälan in senare gäller folkbokföringen fr.o.m. den dag då anmälan kom in.

I förarbetena till 35 § anför departementschefen följande (prop. 1990/91: 153 s. 110).

När skyldigheter och rättigheter knyts direkt till den löpande registreringen måste regelsystemet också vara så utformat att folkbokföringsregistret omedelbart avspeglar den rätta folkbokföringen för den som på rätt sätt fullgör sin anmälningsskyldighet. Om folkbokföringsbeslut ges full retroaktivitet skulle i och för sig registret ännu bättre återge den faktiska bosättningen. En sådan ordning skulle emellertid också kunna utnyttjas för manipulationer. Jag godtar därför kommitténs förslag att ett beslut om ändrad folkbokföringsort ska gälla med verkan från flyttningsdagen under förutsättning att anmälan gjorts i rätt tid.

Pågående arbete

Erfarenhetsrapport från Valmyndigheten

I sin erfarenhetsrapport från valen 2022 anför Valmyndigheten att vid valen till regionfullmäktige var det 17 kandidater från sex partier som kandiderade i mer än en region. I valen till kommunfullmäktige var det 80 kandidater från elva partier som kandiderade i fler än en kommun. Vidare anføres att det vid valen 2022 förekom att kandidater på eller i anslutning till valdagen folkbokförde sig i den kommun där kandidaten föreföll kunna ta ett mandat. I rapporten anføres att det för väljarna är svårt att kunna förutse vilka kandidater som faktiskt kan bli valbara. Valmyndigheten anser att det finns anledning att reglera frågan om valbarhet på så sätt att den som kandiderar i val till region- och kommunfullmäktige ska vara folkbokförd i den region eller kommun som kandidaturen avser genom beslut fattat av Skatteverket senast på valdagen.

Valmyndighetens rapport bereds inom Regeringskansliet.

Erfarenhetsrapport från Valprovsnämnden

I sin erfarenhetsrapport från 2022 års val anför Valprovsnämnden att nämnden delvis delar Valmyndighetens bedömning om behovet av att ändra

bestämmelserna om valbarhet. Valprövningsnämnden konstaterar även att Skatteverkets e-tjänst för folkbokföring är öppen dygnet runt alla dagar i veckan. Vid anmälan om flyttning genom e-tjänsten fattas beslut om ny folkbokföring i normalfallet direkt efter anmälan genom ett automatiserat beslutsförfarande. Detta innebär att det under hela valdagen, även efter det att vallokalerna stängt, är möjligt att folkbokföras på ny adress. De preliminära valresultaten börjar presenteras ganska snart efter det att vallokalerna stängt och före midnatt finns det normalt ett relativt tillförlitligt resultat. Av detta följer enligt Valprövningsnämnden att Skatteverkets beslut om folkbokföring senast bör vara fattat då vallokalerna stänger. För att undvika onödig administration av klockslag eller komplikationer i de fall vissa vallokaler hålls öppna längre kan sista dag för beslut anges till dagen före valdagen.

Utskottets uppföljning av valen 2022

I rapporten från gruppen inom utskottet som följde upp valen 2022 anförts att en fråga som både Valmyndigheten och Valprövningsnämnden tar upp i sina rapporter med erfarenheter från valen 2022 handlar om en kandidats valbarhet och retroaktiv folkbokföring. Folkbokföringslagen medger upp till en veckas antedatering om inflyttningsdagen varit inom en vecka före det att anmälan om folkbokföring görs. Detta innebär att det är möjligt för de som kandiderar i flera kommuner eller regioner att retroaktivt folkbokföra sig i den kommun där de har möjlighet att bli invalda. Gruppen delar myndigheternas uppfattning att denna möjlighet inte bör finnas.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade i betänkande 2011/12:KU15 ett motionsyrkande om att endast personer med svenskt medborgarskap skulle vara valbara till riksdagen. Utskottet fann inte skäl att förorda en översyn av frågan om ytterligare behörighetsvillkor för statsråd och ledamöter i riksdagen. Utskottet vidhöll därmed sitt tidigare ställningstagande.

Därefter har utskottet vid flera tillfällen behandlat motionsyrkanden om sambandet mellan medborgarskap och rösträtt (bet. 2011/12:KU3, 2015/16:KU13, 2016/17:KU22, 2017/18:KU35 och 2018/19:KU25). Yrkandena har handlat om dels att svenskt medborgarskap ska krävas för rösträtt, dels att utländska medborgare ska få rösträtt i val till riksdagen eller i kommunala val. Utskottet har inte funnit skäl för någon förändring av villkoren för rösträtt och valbarhet.

Våren 2020 fann utskottet liksom tidigare inte skäl för någon förändring när det gällde medborgarskap för rösträtt och valbarhet till riksdagen eller region- och kommunfullmäktige (bet. 2019/20:KU12).

Utskottet fann våren 2022 liksom tidigare inte skäl för någon förändring av villkoren för rösträtt och valbarhet (bet. 2021/22:KU26).

Våren 2023 behandlade utskottet motionsyrkanden om krav på svenskt medborgarskap för valbarhet och om valbarhet och folkbokföring när det gäller

val till kommun- och regionfullmäktige (bet. 2022/23:KU23). Utskottet avstyrkte yrkandena och anförde följande.

Utskottet noterar att både Valmyndigheten och Valprövningsnämnden tar upp frågor om sambandet mellan valbarhet och folkbokföring i sina rapporter med erfarenheter från valen 2022. Valmyndigheten lämnade sin rapport till Regeringskansliet i enlighet med ett uppdrag från regeringen. Utskottet förutsätter att regeringen överväger om någon förändring i bestämmelserna om valbarhet bör utredas med anledning av vad som anføres i rapporterna, och utskottet är inte berett att ta något initiativ i frågan. När det gäller kopplingen mellan medborgarskap och rösträtt samt valbarhet vidhåller utskottet sitt tidigare ställningstagande.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att både Valmyndigheten och Valprövningsnämnden i sina erfarenhetsrapporter från valen 2022 tar upp frågor om en kandidats valbarhet och folkbokföring vid val till region- och kommunfullmäktige. Utskottet delar myndigheternas uppfattning att det inte bör vara möjligt för en person som kandiderat i mer än en kommun eller region att ändra sin folkbokföring på valdagen eller i anslutning till valdagen i syfte att bli valbar och invald. Utskottet anser att regeringen bör utreda frågan.

När det gäller motionsyrkandena om kopplingen mellan medborgarskap och rösträtt samt valbarhet vidhåller utskottet sitt tidigare ställningstagande. Därmed avstyrker utskottet motionsyrkandena om medborgarskap.

Utlandssvenskar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om utlandssvenskar.

Motionerna

Markus Wiechel och Lars Andersson (båda SD) föreslår i motion 2023/24:718 en egen valkrets för utlandssvenskar.

I motion 2023/24:1092 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 föreslås att man utreder om det bör införas en möjlighet för svenska medborgare bosatta i utlandet att e-rösta.

Ann-Sofie Alm (M) föreslår i motion 2023/24:1730 att man undersöker möjligheterna att förenkla för utlandssvenskar att rösta.

Gällande ordning

För varje väljare som inte är folkbokförd här i landet ska, enligt 5 kap. 8 § tredje stycket vallagen, den centrala valmyndigheten upprätta ett utlandsröstkort. Sådana röstkort ska skickas till väljarna senast 50 dagar före

valdagen. Ett utlandsröstkort ska innehålla uppgifter om väljarens namn och vilket val som väljaren får delta i, enligt 9 § andra stycket samma kapitel. Enligt 10 § kan väljare som behöver det få dubblettröstkort. Dubblettröstkort tillhandahålls av den centrala valmyndigheten, länsstyrelsen, en utlandsmyndighet eller kommunen. Den som vill ha ett dubblettröstkort ska lämna uppgift om sitt namn och personnummer.

Enligt 5 kap. 2 § vallagen ska svenska medborgare som inte längre är folkbokförda här i landet tas upp i röstlängd under tio år från den dag folkbokföringen upphörde. Därefter ska de, för tio år i sänder, tas med i röstlängden endast om de skriftligen har anmält sin adress hos Skatteverket. Om den centrala valmyndigheten vid val till riksdagen eller Europaparlamentet senast dagen före valdagen tar emot en röst från en svensk medborgare som inte längre är folkbokförd här i landet och som inte är upptagen i röstlängd, ska myndigheten lägga till väljaren i röstlängden. Rösten ska alltid anses som en anmälan enligt första stycket, även om den tagits emot senare än dagen före valdagen.

Enligt 4 kap. 25 § vallagen bestämmer den centrala valmyndigheten, efter samråd med Regeringskansliet (Utrikesdepartementet), hos vilka svenska utlandsmyndigheter det ska finnas röstningslokaler. Vid val till Europaparlamentet ska en vallokal som huvudregel vara öppen för röstning mellan kl. 8 och 21, och vid övriga val mellan kl. 8 och 20. Det framgår av 4 kap. 21 § vallagen. Det föreskrivs i 22 § samma kapitel om röstningslokaler att varje kommun vid val som gäller hela landet ska se till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som röstningslokaler och som i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta. Enligt 7 kap. 11 § vallagen får väljare som vistas utomlands eller ombord på ett fartyg i utrikes fart rösta genom brev. Brevröster får, enligt 12 § samma kapitel, göras i ordning tidigast 45 dagar före valdagen. Vid andra val än ordinarie val till riksdagen och till region- och kommunfullmäktige samt val till Europaparlamentet får brevröster dock göras i ordning först sedan det har beslutats vilken dag valet ska hållas.

Vid ordinarie val till riksdagen och till region- och kommunfullmäktige samt vid val till Europaparlamentet får röstmottagningen påbörjas hos en utlandsmyndighet tidigast den 24:e dagen före valdagen, enligt 10 kap. 2 § första stycket 2. Vid andra val får röstmottagningen påbörjas hos en utlandsmyndighet tidigast den 20:e dagen före valdagen, enligt andra stycket 2 i samma paragraf. Röstmottagningen får pågå hos en utlandsmyndighet så länge att de fönsterkuvert som har gjorts i ordning kan antas vara hos den centrala valmyndigheten senast dagen före valdagen, enligt tredje stycket 2.

Pågående arbete

2020 års valutredning

Den 26 mars 2020 beslutade regeringen att ge en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att bl.a. överväga och lämna förslag till åtgärder som kan

bidra till att förenkla för utlandssvenskar att delta i riksdagsval och val till Europaparlamentet och därmed även öka valdeltagandet bland utlandssvenskar (dir. 2020:30). Bakgrunden till detta var bl.a. ett tillkännagivande som riksdagen gjort efter förslag från utskottet, se nedan. Kommittén tog namnet 2020 års valutredning.

I sitt slutbetänkande i december 2021, Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96), föreslår kommittén att bestämmelserna i vallagen ändras så att utlandssvenskar som fallit ur röstlängden ska kunna återupptas i röstlängden genom att lämna en förtidsröst i Sverige. Valnämnden ska lägga till dessa väljare i röstlängden. För dessa väljare ska ett adresskort användas vid röstmottagningen i stället för ett röstkort. För att ytterligare underlätta för utlandssvenskar att använda sin rösträtt föreslår utredningen att kravet på en registrerad utlandsadress i folkbokföringen tas bort, samtidigt som en anmälan om ny adress i utlandet som lämnas in utan att någon uttrycklig anmälan görs om att återupptas i röstlängden alltid ska anses som en anmälan om att återupptas i röstlängden.

Vidare föreslås att Skatteverket – om möjligt – underrättar de väljare som lämnar in en anmälan om att återupptas i röstlängden eller en anmälan om ny utlandsadress, att anmälan är mottagen och hanterad samt vilket datum anmälan registrerats. På så sätt får väljaren information om datum för den nya tioårsperioden i röstlängden och när det är dags att lämna in en ny anmälan. För att säkerställa utlandssvenskarnas kunskaper om rösträtt och röstningsmöjligheter föreslår utredningen att Valmyndigheten får i uppdrag att fördjupa informationen till utlandssvenskarna.

Betänkandet bereds inom Regeringskansliet.

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

I sin erfarenhetsrapport från valen 2022 anser Valmyndigheten att det behövs förbättringar när det gäller utlandsröstningen. Valmyndigheten menar att ett alltför stort antal brevröster blir underkända när de kommer till Sverige. De kommer fram för sent eller för tidigt eller underkänns för att väljaren inte har gjort i ordning rösten på rätt sätt. Detta påtalade Valmyndigheten redan efter 2018 och 2019 års val. Vidare anför Valmyndigheten att regeringen tillsatte en utredning vars förslag remissbehandlats, men de har ännu inte blivit lagförslag. Valmyndigheten anser att det omgående behövs förbättringar när det gäller utlandsröstningen.

Utskottets uppföljning av valen 2022

I rapporten från den grupp inom utskottet som följde upp valen 2022 anförs att en viktig fråga är underkända brevröster från utlandet. Det rör sig om brevröster som kommer fram för sent eller för tidigt eller underkänns för att väljarna inte har gjort i ordning rösterna på rätt sätt. En utlandsröst som inkommer per brev får inte postas från Sverige, försändelsen får inte göras i ordning och postas förrän tidigast 45 dagar före valdagen och den måste ha

nått väljarens kommun i tid till rösträkningen. För att avgöra om en röst har postats i utlandet och om den har skickats i rätt tid krävs normalt en poststämpel, vilket inte alltid förekommer på breven. Postgången i många länder kan ta tid, och en väljare som är osäker på om rösten ska komma fram i tid kanske hellre lämnar den till en släkting som kan posta den från Sverige. Vidare anför i rapporten att reglerna är svåra att överblicka för väljarna, och Valmyndigheten framhåller att regelverket gör det svårt att på ett pedagogiskt sätt informera om när en väljares röst behöver vara inkommen för att den ska hinna räknas. I likhet med vad utskottet tidigare konstaterat (bet. 2022/23:KU23) konstaterar gruppen att slutbetänkandet från 2020 års valutredning alltså bereds inom Regeringskansliet. Gruppen noterar också att utskottet tidigare har uttalat att det förutsätter att regeringen fortsätter arbetet med att förbättra utlandssvenskars förutsättningar att delta i val.

Tidigare riksdagsbehandling

Tillkännagivande

Våren 2017 föreslog utskottet ett tillkännagivande om åtgärder för att öka valdeltagandet bland utlandssvenskar (bet. 2016/17:KU22). Utskottet anförde att valsystemet och förutsättningarna för röstning är av stor betydelse för det svenska demokratiska styrelseskicket. Det är därför viktigt att både ansvariga myndigheter och den lagstiftande församlingen är lyhörda för de synpunkter som framförs från väljare om brister och förbättringsmöjligheter i fråga om hur valen genomförs. Demokratiutredningen har i sitt betänkande uppmärksammat att valdeltagandet bland utlandssvenskar är särskilt lågt. Vidare anförde utskottet att det låga valdeltagandet kan ha många orsaker. I de delar det beror på sådana hinder som står inom myndigheternas och lagstiftarens makt att undanröja är det också rimligt att hindren tas bort, ansåg utskottet.

Utskottet anförde vidare att en ökad tillgänglighet i form av ändrade öppettider sannolikt skulle leda till ett högre valdeltagande. Öppettiderna för röstning på svenska ambassader och konsulat, inte minst öppethållandet på kvällar och helger, borde därför förbättras inför kommande val. Ett högt valdeltagande bland utlandssvenskar borde enligt utskottet vara en prioriterad uppgift för utlandsmyndigheterna. Vidare borde utlandssvenskar ges bättre information om reglerna för att rösta, bl.a. om att en utlandssvensk efter tio år behöver anmäla sig för att finnas kvar i röstlängden. Eftersom dessa förbättringsåtgärder kunde genomföras utan lagändringar ansåg utskottet inte att det fanns skäl att avvakta beredningen av Demokratiutredningens betänkande.

Vidare anförde utskottet att en utlandssvensk som vill rösta i Sverige måste ha ett dubblettröstkort. Det går inte att brevrösta från Sverige. Snäva tidsramar kan försvåra för utlandssvenskar som vill rösta, men som reser till Sverige innan brevröstningsmaterial finns tillgängligt. Det fanns därför enligt utskottet skäl att utreda huruvida det borde bli möjligt för utlandssvenskar att under

vissa förutsättningar kunna brevrösta även från Sverige. Riksdagen röstade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2016/17:200–201).

Genom direktiven till 2020 års valutredning bedömdes att tillkännagivandet var slutbehandlat (skr. 2020/21:75 s. 38, bet. 2020/21:KU21, rskr. 2020/21:371–372).

Övrig behandling

Våren 2016 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om elektroniska röstningsförfanden (bet. 2015/16:KU14). Utskottet anförde följande:

Som utskottet uttalat tidigare måste kraven på säkerhet och kontrollrutiner vid en eventuell elektronisk röstning ställas högt så att valens giltighet inte kan ifrågasättas utan förtroendet för valsystemet och demokratin bibehålls eller än hellre stärks. Detsamma bör gälla eventuella försök med e-röstning. Samtidigt vill utskottet understryka att digitaliseringsprocessen i dag är en väsentlig del av den rådande samhällsutvecklingen och att digitaliseringen förmodligen kommer att öka de kommande åren. En sådan utveckling är i så fall på sikt sannolik även för röstningsförfarandet, men det förutsätter ytterligare utredning och analys kring bl.a. tillvägagångssätt, kostnader, skydd för den personliga integriteten samt olika försöksalternativ. Utskottet ser ingen anledning att i nuläget ställa sig bakom något tillkännagivande om försök med e-röstning. Utskottet föreslår att motionerna avslås.

I samma betänkande avstyrkte utskottet också motionsyrkanden om att öka valdeltagandet bland utlandssvenskar. I avvaktan på den då pågående beredningen av Demokratiutredningens betänkande ansåg utskottet att det inte fanns skäl att föreslå något tillkännagivande och avstyrkte motionsyrkandena.

Våren 2019 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om valdeltagandet bland utlandssvenskar (bet. 2018/19:KU25). Utskottet förutsatte att regeringen skulle fortsätta arbetet med att förbättra kunskapen om förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i val.

Utskottet avstyrkte även våren 2022 motionsyrkanden om utlandssvenskars röstning (bet. 2021/22:KU26). Utskottet noterade att 2020 års valutredning föreslog förändringar när det gällde utlandssvenskars röstning. Utredningens förslag bereddes inom Regeringskansliet. Utskottet gjorde samma bedömning, dvs. förutsatte att regeringen skulle fortsätta arbetet med att förbättra förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i val, och fann inte skäl för riksdagen att ta något initiativ i frågan.

Senast våren 2023 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2022/23:KU23). Utskottet noterade att slutbetänkandet från 2020 års valutredning bereddes inom Regeringskansliet. Liksom tidigare förutsatte utskottet att regeringen fortsätter arbetet med att förbättra förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i val. Utskottet fann inte skäl för riksdagen att ta något initiativ i frågan och avstyrkte motionsyrkandena.

Utskottets ställningstagande

Utskottet förutsätter som tidigare att regeringen fortsätter arbetet med att förbättra förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i valen. Vidare noterar utskottet att såväl betänkandet från 2020 års valutredning som Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 bereds inom Regeringskansliet. Därmed finner inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena utan avstyrker dem.

Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning.

Jämför reservation 1 (S, V) och 2 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9 föreslås att det införs tystnadsplikt för väljarbiträden.

Jessica Wetterling m.fl. (V) föreslår i kommittémotion 2023/24:440 yrkande 7 ett tillkännagivande till regeringen om att den bör ge Valmyndigheten och det statliga forskningsinstitutet Rise i uppdrag att återuppta projektet om att vidareutveckla hjälpmedel för personer med synnedsättning för att dessa ska kunna rösta med bibehållen valhemlighet.

Karin Sundin (S) föreslår i motion 2023/24:1597 att regeringen agerar för att man återupptar utvecklingen av hjälpmedel för att personer med synnedsättning ska kunna rösta med bevarad valhemlighet.

I motion 2023/24:127 av Eric Palmqvist (SD) föreslås att den parlamentariska kommitté som ska se över valsystemet särskilt bör beakta förutsättningarna för personer med synnedsättning att kunna rösta i enlighet med sin personliga övertygelse med bibehållen valhemlighet.

I motion 2023/24:849 av Larry Söder (KD) framhålls att oavsett hur de framtida valsedlarna kommer att se ut behöver teknik utvecklas för att personer med synnedsättning ska kunna rösta självständigt och med bevarad valhemlighet.

Gällande ordning

I 4 kap. 20 § vallagen anges att varje kommun ska se till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som vallokaler och som i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta.

Enligt 7 kap. 3 § andra stycket vallagen ska väljare som på grund av funktionsnedsättning eller liknande inte själva kan göra i ordning sina röster på begäran få hjälp med detta av röstmottagarna i den utsträckning som behövs. En sådan väljare får också anlita någon annan person som hjälper honom eller henne vid röstningen. I 3 a § anges att väljare som på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller ålder inte själva kan ta sig till ett röstmottagningsställe får om de begär det lämna sina valsedlar till ambulerande röstmottagare.

Vidare gäller enligt 7 kap. 4 § första stycket vallagen att väljare som på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller ålder inte själva kan ta sig till ett röstmottagningsställe får lämna sina valsedlar där genom bud.

Enligt 8 kap. 2 a § vallagen ska väljare som på grund av funktionsnedsättning eller liknande inte själva kan ta sina valsedlar på den avskärmade plats där valsedlarna finns utlagda, på begäran få hjälp med detta av röstmottagarna i den utsträckning som behövs. En sådan väljare får också anlita någon annan person som hjälper honom eller henne med detta.

Pågående arbete

2020 års valutredning

I uppdraget för 2020 års valutredning ingick att överväga och lämna förslag till åtgärder som kan bidra till att personer med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon (dir. 2020:30).

Utredningen föreslog att det i vallagen införs en uttrycklig tystnadsplikt för en privatperson som hjälper en väljare att rösta för att stärka skyddet för valhemligheten (SOU 2021:7 s. 87 f.).

Inom ramen för sitt uppdrag genomförde utredningen ett idé- och prototyparbete om hjälpmedel som kan användas vid all röstmottagning. Utredningen föreslog att prototyperna vidareutvecklas. Regeringen beslutade den 19 maj 2022 att ge Valmyndigheten i uppdrag att i samarbete med Research Institutes of Sweden AB (Rise) vidareutveckla och färdigställa en eller flera prototyper av hjälpmedel som kan användas av personer med synnedsättning på ett röstmottagningsställe för att hitta och ta rätt valsedel vid valsedelsställ och för att kunna lämna en parti- och personröst utan att behöva begära hjälp.

I december 2022 beslutade regeringen att uppdraget skulle upphöra. I beslutet anförs att en parlamentarisk kommitté ska tillsättas med uppdraget att se över valsystemet med partispecifika valsedlar och dess påverkan på demokratin i fråga om exempelvis valdeltagande och rättssäkerhet. Utredningen bör enligt regeringen avvaktas innan prototyper av hjälpmedel vidareutvecklas och färdigställs.

Parlamentarisk kommitté för att utreda valsedelssystemet

I februari 2024 beslutade regeringen att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet (dir. 2024:24). Kommittén ska bl.a. analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättning, t.ex. synnedsättning, att delta i valen på lika villkor.

I direktiven anförts att vissa väljargrupper av olika skäl kan möta hinder eller svårigheter i samband med att man ska avlägga sin röst. Exempelvis har väljare med synnedsättning svårt att i dagens valsedelssystem identifiera och ta valsedlar samt lämna en särskild personröst. I direktiven noteras att riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen ställt sig bakom det som konstitutionsutskottet anförts om att väljare med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon. Vidare noteras att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport har uppmärksammat att personer med synnedsättning inte kan personrösta utan hjälp. Hur alternativa valsedelssystem påverkar förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att rösta behöver därför enligt direktiven analyseras särskilt.

Promemoria om biträde åt väljare

Den 23 april 2024 remitterade Justitiedepartementet promemorian Biträde åt väljare (Ju2024/00970). I promemorian föreslås ändringar i vallagen som innebär att en röstmottagare alltid ska vara närvarande när en väljare på grund av funktionsnedsättning eller liknande anlitar ett biträde för att göra i ordning sina röster eller ta valsedlar. I promemorian redogörs för riksdagens tillkännagivande till regeringen 2021 på förslag av utskottet om att det borde införas bestämmelser om att en röstmottagare ska vara närvarande när en väljare får biträde vid röstningen eller med att ta sina valsedlar bakom avskärmningen (bet. 2021/22:KU6, rskr. 2021/22:114).

Vidare anförts i promemorian att ett sätt att ytterligare förstärka skyddet mot otillbörlig påverkan är att föreskriva att en röstmottagare alltid ska vara närvarande när en väljare får hjälp av någon annan person med att rösta eller ta valsedlar. En sådan ordning bedöms innebära att risken minskar för att väljaren utsätts för otillbörlig påverkan. Utöver risken för att en väljare utsätts för otillbörlig påverkan kan det vidare enligt promemorian inte uteslutas att en väljare på grund av karaktären på sin funktionsnedsättning, t.ex. synnedsättning, inte har möjlighet att kontrollera att den som biträder henne eller honom följer de anvisningar som har lämnats. Genom att en röstmottagare alltid är närvarande minskar risken för att den som hjälper väljaren gör ett annat val än det väljaren önskar.

I promemorian anförts vidare att det visserligen innebär att väljaren riskerar att behöva röja sin valhemlighet för ytterligare en person om man ställer krav på att en röstmottagare alltid ska vara närvarande när en väljare får hjälp av någon annan. Röstmottagarens närvaro fyller dock enligt promemorian i dessa

fall endast ett syfte, nämligen att skydda den enskildes rätt att inte bli otillbörligt påverkad av någon annan.

I promemorian framhålls även att en röstmottagare dessutom omfattas av tystnadsplikt enligt 40 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Tystnadsplikten är straffsanktionerad enligt 20 kap. 3 § brottsbalken. Det finns dessutom ett krav enligt 3 kap. 5 § andra stycket vallagen på att genomgå en särskild utbildning för att få förordnas som röstmottagare.

Tidigare riksdagsbehandling

Tillkännagivanden

Våren 2016 tillkännagav riksdagen för regeringen det som utskottet anför om valhemligheten för synskadades personröster (bet. 2015/16:KU14 punkt 4, rskr. 2015/16:205). I betänkandet framhålls att personer med synnedsättning inte kan rösta i vallokalerna utan hjälp och att de tvingas röja sin valhemlighet när de ska personrösta. Utskottet anförde att detta förhållande borde ändras så att personer med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon. Tillkännagivandet bedöms inte vara slutbehandlat.

Riksdagen tillkännagav hösten 2021 på förslag av utskottet för regeringen att det borde införas bestämmelser om att en röstmottagare ska vara närvarande när en väljare får biträde vid röstningen eller med att ta sina valsedlar bakom avskärmningen, men att en utvärdering vid valen 2022 först borde genomföras (bet. 2021/22:KU6, rskr. 2021/22:114).

Tillkännagivandet bedöms inte vara slutbehandlat. Regeringen anför att uppdraget till Valmyndigheten om en erfarenhetsrapport innebär att rapporten bl.a. ska innefatta en enkätundersökning till kommunerna där deras erfarenheter av tillämpningen av reformen med avskärmningar av valsedelsställ ska ingå (skr. 2023/24:75 s. 106). Genom beslut den 19 maj 2022 kompletterades uppdraget med att rapporten även ska innefatta en väljarundersökning om väljarnas erfarenheter av reformen. Ett arbete pågår i Regeringskansliet med att ta fram underlag för fortsatt beredning och remittering av nödvändiga lagförslag.

Övrig behandling

Våren 2019 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om valhemligheten för personer med synnedsättning eller någon annan funktionsnedsättning (bet. 2018/19:KU25). Utskottet anförde följande:

Enligt vallagen ska kommunerna se till att det finns lämpliga lokaler som bl.a. i fråga om tillgänglighet ger väljarna goda möjligheter att rösta. För bl.a. personer med funktionsnedsättning finns också möjlighet att lämna sina röster till ambulerande röstmottagare eller genom bud. När det gäller möjligheterna för personer med synnedsättning att rösta med bibehållen valhemlighet noterar utskottet att frågan bereds inom Regeringskansliet. Utskottet anser mot denna bakgrund att det inte finns skäl för riksdagen att

ta något initiativ i fråga om möjligheterna för personer med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning att rösta. Motionsyrkandena avstyrks.

Även våren 2020 avstyrkte utskottet liknande motionsyrkanden (bet. 2019/20:KU12). Utskottet ansåg att förslagen från 2020 års valutredning borde avvaktas.

Hösten 2021 behandlade utskottet proposition 2021/22:52 Förstärkt skydd för väljare vid röstmottagning samt ett motionsyrkande om tystnadsplikt för väljarbiträden. Regeringen bedömde i propositionen att det inte bör införas någon lagstadgad tystnadsplikt för anhöriga och andra enskilda som hjälper väljare att rösta. Utskottet delade regeringens bedömning. Ledamöterna från Moderaterna och Sverigedemokraterna reserverade sig i denna del. Som framgår ovan föreslog utskottet ett tillkännagivande i betänkandet.

Våren 2022 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning (bet. 2021/22:KU26). Utskottet anförde följande:

Utskottet noterar att 2020 års valutredning har lämnat förslag om hur man kan underlätta för personer med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning att rösta. Utredningen har bl.a. lämnat förslag om hur synskadade ska kunna rösta med bevarande av valhemligheten. Förslagen bereds inom Regeringskansliet. Utskottet anser inte att beredningen av förslagen från utredningen bör föregripas. Utskottet noterar också att det nyligen införts en bestämmelse i vallagen som gör det möjligt för väljare med funktionsnedsättning att få hjälp med att ta sina valsedlar. Mot denna bakgrund avstyrker utskottet motionsyrkandena.

När utskottet våren 2023 behandlade liknande motionsyrkanden noterade utskottet att det i vallagen finns bestämmelser för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att rösta (bet. 2022/23:KU23). Vidare noterade utskottet att Myndigheten för tillgängliga medier hade i uppdrag att ta fram lättläst nyhetsinformation i samband med de allmänna valen 2022. Det pågick också ett arbete för att underlätta för personer med synnedsättning att rösta med bibehållen valhemlighet. Ledamoten från Centerpartiet reserverade sig.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att regeringen i februari 2024 beslutade att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet. Kommittén ska bl.a. analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättning, t.ex. synnedsättning, att delta i valen på lika villkor. Dessutom har Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 tagit upp frågan. Utskottet noterar vidare att Justitiedepartementet nyligen har remitterat en promemoria om biträde åt väljare. Mot den bakgrunden är utskottet inte berett att föreslå något initiativ i frågan.

När det gäller tystnadsplikt för väljarbiträden vidhåller utskottet sin tidigare uppfattning.

Motionsyrkandena avstyrks.

Incidentrapportering

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om incidentrapportering.
Jämför reservation 3 (SD).

Motionen

I kommittémotion 2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 7 föreslås att man inför en enhetlig incidentrapportering för Valmyndigheten, Valprövningsnämnden och de lokala valnämnderna.

Pågående arbete

2020 års valutredning

I sitt slutbetänkande Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96) anförde 2020 års valutredning (kommittén) att det inte finns någon reglering vare sig i lag eller som på annat sätt preciserar formerna för rapportering av incidenter i samband med val. Något behov av en sådan ordning har tidigare inte heller ansetts finnas. Erfarenheterna från de senaste valen visar emellertid inte bara att det skett en närmast dramatisk ökning av antalet överklaganden och skrivelser om påståenden om incidenter vid röstmottagningen utan också en förändring av karaktären hos dessa, vilket aktualiserat frågan om reglering av formerna för incidentrapportering och samordning. Enligt kommitténs bedömning är en nationellt samlad lägesbild över incidenter avgörande för att identifiera och hantera störningar och avvikelser från det normala inom valadministrationen. Den är också en viktig kunskapskälla i arbetet med att upprätthålla säkerheten kring val och identifiera systematiska hot mot vårt demokratiska system. Därutöver bidrar den till att tillrättalägga sådant som blivit fel under genomförandet av valen. Kommittén föreslår därför att en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val ska införas och att den centrala valmyndigheten (Valmyndigheten) blir ansvarig för detta. Ansvaret ska framgå av vallagen. I ansvaret ska bl.a. ingå att motta incidentrapporter, inhämta statistik och relevant information samt bearbeta och analysera desamma.

Vidare föreslår kommittén en rapporteringsskyldighet för kommunernas valnämnder, länsstyrelserna och de utlandsmyndigheter som anordnar förtidsröstning. Dessa ska skyndsamt rapportera alla incidenter som kan påverka genomförandet av val till Valmyndigheten.

Rutinen för rapportering ska även vara öppen för allmänhetens klagomål, synpunkter och förbättringsförslag under röstmottagningen och rösträkningen. En sådan ordning kan, enligt utredningens bedömning, bidra till att fel och andra avvikelser som rapporteras omedelbart kan korrigeras samtidigt som den också kan bidra till att stärka den nationella lägesbilden i fråga om incidenter,

förebygga spridandet av missuppfattningar om valförfarandet och stävja desinformation. Sannolikt kan den också bidra till att minska antalet överklaganden av allmän klagomålskaraktär.

Betänkandet bereds inom Regeringskansliet.

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

Valmyndigheten föreslår i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 att Valmyndigheten får ett övergripande och sammanhållande ansvar för valadministrationen när det gäller säkerhetsfrågor och skydd av valens genomförande samt att resurser tillförs för detta ändamål. Detta är i enlighet med förslagen i slutbetänkandet från 2020 års valutredning (SOU 2021:96). Vidare föreslår Valmyndigheten att en obligatorisk incidentrapportering införs för regionala och lokala valmyndigheter och att Valmyndigheten ges i uppdrag att sammanställa och tillhandahålla denna rapportering samlat.

Utskottets valuppföljning

I rapporten från utskottets uppföljning av valen 2022 framhålls vikten av att ta till vara allmänhetens engagemang för att förbättra regelverk och rutiner inom valadministrationen. Om incidenter skulle rapporteras och omhändertaras direkt skulle det vara möjligt att korrigera avvikelser och brister under tiden som ett val pågår, vilket inte är fallet om klagomål först kommer in i form av ett överklagande. Gruppen konstaterar att 2020 års valutredning lämnat förslag på området samt att Valmyndigheten begärt att i enlighet med utredningens förslag få i uppdrag att ansvara för en rutin för samordning och rapportering av incidenter i enlighet med utredningens förslag.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2022 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om incidentrapportering (bet. 2021/22:KU26). Utskottet noterade att 2020 års valutredning föreslagit att en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val ska införas och att den centrala valmyndigheten (Valmyndigheten) ska bli ansvarig för detta och att utredningens betänkande bereddes inom Regeringskansliet.

Utskottet vidhöll våren 2023 sitt tidigare ställningstagande (bet. 2022/23:KU23). Ledamöterna från Sverigedemokraterna reserverade sig.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att den fortsatta beredningen av förslagen om incidentrapportering i betänkandet från 2020 års valutredning och i Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 inte bör föregripas och avstyrker därför motionsyrkandet.

Digital signering

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om digital signering.

Motionen

I motion 2023/24:206 av Magnus Jacobsson (KD) föreslås att digital signering ska tillåtas vid bl.a. anmälan av deltagande i val, registrering av partibeteckning och partisymbol, utläggning av valsedlar i vallokal, anmälan om behörig valsedelsbeställare, anmälan av kandidater och beställning av valsedlar.

Gällande ordning

Vallagen

För olika anmälningar och ansökningar har det i vallagen (2005:837) införts krav på att de ska göras skriftligt eller vara egenhändigt undertecknade. Sådana bestämmelser finns bl.a. i 2 kap. 1 § vallagen där det anges att ett parti som vill registrera sin beteckning skriftligen ska anmäla detta hos den centrala valmyndigheten. Enligt 2 kap. 9 § ska ett parti som vill anmäla samtliga sina kandidater för ett visst val skriftligen göra detta hos den centrala valmyndigheten. Tillsammans med anmälan ska partiet lämna en egenhändigt undertecknad förklaring från varje kandidat att han eller hon samtycker till anmälan. Enligt 2 kap. 14 § vallagen ska ett parti som vill delta i ett val skriftligen anmäla detta till den centrala valmyndigheten.

Förvaltningslagen

Enligt 19 § förvaltningslagen (2017:900) kan en enskild inleda ett ärende hos en myndighet genom en ansökan, anmälan eller annan framställning. Framställningen ska innehålla uppgifter om den enskildes identitet och den information som behövs för att myndigheten ska kunna komma i kontakt med honom eller henne.

Av 4 § framgår dock att om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från denna lag, tillämpas den bestämmelsen.

I förarbetena till förvaltningslagen anförs att det inte införs någon bestämmelse i förvaltningslagen om den inledande framställningens form. Det kan visserligen enligt propositionen konstateras att ett ärende normalt bör inledas genom en skriftlig framställning. Ett sådant krav kan emellertid i vissa fall innebära en onödigt formalisering av förfarandet. Enligt regeringens mening ter det sig svårt att i detalj utforma en reglering som klargör t.ex. i vilka situationer ett muntligt initiativ kan vara acceptabelt. Sådana detaljföreskrifter skulle behöva ges en i sammanhanget oproportionerligt stor

omfattning och framstår dessutom som onödiga. Bestämmelserna om hur en enskild inleder ett ärende hos en förvaltningsmyndighet bör därför utformas så att de inte allmänt utesluter en möjlighet för enskilda att inleda ett ärende genom en muntlig framställning. Att regleringen öppnar för en sådan möjlighet hindrar inte att en myndighet anvisar en för en viss ärendetyp speciellt avsedd digital tjänst, om myndigheten bedömer att det är lämpligt. Om ett skriftligt formkrav behöver ställas upp, kan ett sådant krav vidare lämpligen slås fast i en specialförfattning.

Pågående arbete

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

I Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 anføres att Valmyndigheten till valen 2022 införde ett nytt administrativt it-system för hanteringen av val. Det är Valmyndighetens värmyndighet, Skatteverket, som har utvecklat systemet och ansvarar för drift, förvaltning och utveckling. Systemet regleras genom bland annat 2 kap. lagen (2001:183) om behandling av personuppgifter i verksamhet med val och folkomröstningar och heter Valid. Det omfattar hela valprocessen och har funktioner från start till mål av ett val. Bland annat kan systemet hantera valgeografi, d.v.s. uppdelningen av Sverige i valdistrikt, registrering av nya partier och partibeteckningar, registrering av vallokaler, hantering av kandidater och valsedlar, framtagande av röstlängd och röstkort, uträkning av valresultat m.m. Valid används av Valmyndigheten, länsstyrelserna, kommunerna, partierna och utlandsmyndigheterna, samt tryckerier. Det nya it-stödet syftar till att åstadkomma en modernisering med ett bredare användningsområde och ökad robusthet och säkerhet. Valen 2022 till riksdagen, region- och kommunfullmäktige genomfördes i sin helhet med hjälp av Valid.

Valmyndighetens årsrapport

I Valmyndighetens årsrapport för 2023 anføres att arbetet med Valid (se ovan) under 2023 bl.a. har fokuserat på funktionalitet för digitala samtycken och kandidatförklaringar samt förberedelser för utveckling av digital inrapportering av preliminärt valresultat på valkvällen. Vidare anføres att ett stort antal utvecklingsinsatser har påbörjats under 2023 med digitalisering i fokus, en utveckling som kommer att pågå fortsatt mot valen 2026.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att Valmyndigheten införde ett nytt administrativt it-stöd inför valen 2022 och att det pågår ett digitaliseringsarbete vid myndigheten. Utskottet ser inte skäl att föreslå att riksdagen ska ta något initiativ med anledning av det som tas upp i motionen. Motionen avstyrks.

Motioner som bereds förenklat

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår de motioner som beretts i förenklad ordning.

I motioner från allmänna motionstiden 2023/24 har det väckts förslag som rör skilda valdagar, ökat valdeltagande, kommunala valinformatörer, överklagande och återföring av mandat, röstningsförfarandet, personval, valkretsar, publicering av opinionsundersökningar samt sänkt rösträttsålder. Dessa motionsyrkanden rör samma eller i huvudsak samma frågor som utskottet har behandlat tidigare under valperioden, se betänkande 2022/23:KU23. Utskottet avstyrker därför dessa motionsyrkanden. Tidigare ståndpunkter framgår av det nämnda betänkandet.

Rapport om uppföljningen av 2022 års val

Rapporten

Bakgrund

Den grupp inom utskottet som har genomfört en uppföljning av valen 2022 lämnar i sin rapport iakttagelser och reflektioner om formella krav på överklaganden, rapportering av incidenter och klagomål, Valprövningsnämndens kansliorganisation och resurser samt valintegritet och de allmänna valens legitimitet.

Rapporten finns i bilaga 2. Nedan redogörs kortfattat för innehållet i rapporten.

Formella krav på överklaganden

I rapporten noteras att antalet ofullständiga överklaganden har minskat sedan ett standardiserat webbformulär för överklaganden infördes. Av rapporten framgår att Valprövningsnämnden i samband med valen 2018 avvisade sex överklaganden som kommit in för tidigt. I samband med valen 2022 avvisade nämnden 30 för tidigt inkomna överklaganden. Gruppen framhåller vikten av informationsinsatser om reglerna för överklaganden. Att publicera webbformuläret för överklaganden först dagen efter valdagen kan också enligt rapporten leda till färre för tidiga överklaganden. Gruppen delar Valprövningsnämndens bedömning att överklaganden som skickas in per e-post på valdagen bör kunna beaktas och prövas på samma villkor som överklaganden som skickas in på valdagen med vanlig post.

I sammanhanget betonar gruppen vikten av att incidenter och klagomål kan rapporteras in under hela valperioden så att eventuella brister kan tas om hand av valadministrationen direkt under förtidsröstningen och även på valdagen.

Rapportering av incidenter och klagomål

När det gäller rapportering av incidenter och klagomål bedömer gruppen att det är av stor vikt att ta till vara det engagemang som finns hos allmänheten för att förbättra regelverk och rutiner inom valadministrationen.

Valprövningsnämndens kansliorganisation

Gruppen bedömer att det är av vikt för valsystemets legitimitet att Valprövningsnämnden behandlar överklaganden på ett korrekt och samtidigt effektivt sätt. Det är av stor betydelse att det finns en väl dimensionerad kansliorganisation som ges goda förutsättningar att bistå nämnden, framför allt i samband med valen men även mellan valen. Gruppen framhåller betydelsen av en regelbunden dialog mellan Riksdagsförvaltningen och Valprövningsnämnden om vilket kanslistöd och vilka övriga resurser, t.ex. i fråga om arbetsplatser och lokaler, nämnden är i behov av för att nämnden ska kunna bedriva sin verksamhet på ett effektivt och rättssäkert sätt.

Valintegritet och de allmänna valens legitimitet

Gruppen noterar i sin rapport att Valmyndighetens bedömning är att den nya lagstiftningen för att stärka väljarnas skydd vid röstmottagningen och stärka skyddet för valhemligheten samt avskärningarna fungerade väl för att stärka valhemligheten, men var mycket utmanande för kommunerna att hantera med köer under röstmottagningen som effekt. Gruppen bedömer att det är angeläget att man inom valadministrationen vidtar åtgärder för att minska risken för att köbildning ska uppstå i kommande val.

I rapporten betonas även vikten av noggrannhet vid avprickning i röstlängden.

Gruppen noterar att en fråga som både Valmyndigheten och Valprövningsnämnden tar upp i sina rapporter handlar om en kandidats valbarhet och retroaktiv folkbokföring. Det finns en möjlighet för de som kandiderar i flera kommuner eller regioner att retroaktivt folkbokföra sig i den kommun där de har möjlighet att bli invalda. Gruppen delar myndigheternas uppfattning att denna möjlighet inte bör finnas.

Vidare konstaterar gruppen att ett av de största och viktigaste områden som Valmyndigheten anser är allra viktigast att förändra är vilka krav som bör ställas på registrering av nya partier som deltar i val.

Gruppen framhåller även vikten av att fortsätta arbetet med att förbättra utlandssvenskars möjlighet att delta i val. Gruppen lyfter särskilt upp frågan om underkända brevröster från utlandet. Det rör sig om brevröster som kommer fram för sent eller för tidigt eller underkänns för att väljarna inte har gjort i ordning rösterna på rätt sätt.

I rapporten framhåller gruppen också betydelsen av att komma till rätta med sårbarheter i valsystemet. Gruppen noterar att det pågår ett arbete t.ex. när det gäller digital inrapportering av preliminära valresultat och digitala röstkort och

röstlängder. Digitalisering kan samtidigt innebära nya utmaningar och andra krav på säkerhet.

Utskottets bedömning

Utskottet ställer sig bakom gruppens iakttagelser och reflektioner.

Reservationer

1. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning, punkt 6 (S, V)

av Ida Karkiainen (S), Mirja Räihä (S), Per-Arne Håkansson (S), Jessica Wetterling (V), Peter Hedberg (S) och Mariya Voyvodova (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2023/24:440 av Jessica Wetterling m.fl. (V) yrkande 7 och
2023/24:1597 av Karin Sundin (S) samt
avslår motionerna
2023/24:127 av Eric Palmqvist (SD),
2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9 och
2023/24:849 av Larry Söder (KD).

Ställningstagande

Regeringen har beslutat att Valmyndighetens och det statliga forskningsinstitutet Rises projekt om att vidareutveckla hjälpmedel till personer med synnedsättning för att dessa ska kunna rösta med bibehållen valhemlighet ska upphöra. Det är viktigt att detta arbete återupptas så fort som möjligt. Regeringen bör därför snarast ge Valmyndigheten och det statliga forskningsinstitutet Rise i uppdrag att återuppta projektet om att vidareutveckla hjälpmedel till personer med synnedsättning för att dessa ska kunna rösta med bibehållen valhemlighet.

2. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning, punkt 6 (SD)

av Matheus Enholm (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9,
bifaller delvis motionerna
2023/24:127 av Eric Palmqvist (SD) och
2023/24:849 av Larry Söder (KD) samt
avslår motionerna
2023/24:440 av Jessica Wetterling m.fl. (V) yrkande 7 och
2023/24:1597 av Karin Sundin (S).

Ställningstagande

Vi anser att regeringen bör vidta åtgärder för att införa en straffsanktionerad tystnadsplikt för anhöriga eller andra enskilda som hjälper väljare att rösta samt bestämmelser om att röstmottagare åläggs att informera biträden om detta.

3. Incidentrapportering, punkt 7 (SD)

av Matheus Enholm (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 7.

Ställningstagande

All form av valfusk och sabotage riskerar att på sikt skada den legitimitet som riksdagsvalen i dag åtnjuter. Valmyndigheten anger i sin erfarenhetsrapport från 2022 års val att man mottog 653 incidentrapporter och att en majoritet av dessa rörde valsedlar som hade stulits eller saboterats. Detta kan i värsta fall leda till att valresultatet påverkas. Valmyndigheten anför vidare att det sker ett betydligt större antal tillbud som inte rapporteras in centralt. För att möjliggöra en samlad bild av förekomsten av avvikelser och incidenter nationellt bedömer Valmyndigheten att incidentrapporteringen bör vara obligatorisk för valadministrationen.

Vi delar problembeskrivningen. För att skapa en översyn kring detta samt komma till rätta med överträdelser och sabotage anser vi att man bör inrätta en enhetlig incidentrapportering för Valmyndigheten, Valprövningsnämnden och de lokala valnämnderna. En ökad samverkan minskar risken för att allvarliga incidenter och tillbud faller mellan stolarna. Vi anser att det ska vara ett krav att en röstmottagare eller tjänsteman på Valmyndigheten rapporterar vidare

överträdelser eller brister som upptäcks. Regeringen bör därför verka för att dessa åtgärder genomförs.

Särskilt yttrande

Valsedelssystemet, punkt 1 (C)

Malin Björk (C) anför:

Dagens valsedelssystem upplevs svåröverskådligt av många väljare. Valmyndigheten har bl.a. i erfarenhetsrapporter efter de senaste fyra allmänna valen lyft behovet av en översyn av valsedelssystemet. Valmyndigheten anser att behovet av ett nytt valsedelssystem är både stort och brådskande. Myndigheten menar att ett nytt valsedelssystem skulle ta bort ett antal av de största sårbarheterna i valsystemet, och att en förändring av valsedelssystemet är den enskilt viktigaste förbättringsåtgärden när det gäller svenska val. Ett system med neutrala valsedlar har många fördelar, bl.a. skulle det lösa problemet med bevarande av valhemligheten vid valsedelsställen och minska otydligheten kring utläggning av valsedlar. Jag noterar att en parlamentarisk kommitté har fått i uppdrag att utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet, inklusive att analysera för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar. Jag kommer att följa det fortsatta arbetet med frågan.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2023/24

2023/24:1 av Robert Stenkvist (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skärpa och förtydliga kommunallagen så att enbart personer som är boende i kommunen på valdagen kan väljas som ledamöter i kommunfullmäktige och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att personer som kandiderar i kommunalvalen enbart bör få ställa upp i en kommun per val och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:86 av Nima Gholam Ali Pour (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska införas ett krav på svenskt medborgarskap för alla som innehar politiska förtroendeuppdrag i Sverige, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2023/24:99 av Magnus Jacobsson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av vallagen gällande förtryckta valsedlar i kommunfullmäktigeval och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:127 av Eric Palmqvist (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om synskadade och valsystemet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:175 av Markus Wiechel (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda en separation av kommun- och regionval från riksdagsval och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:206 av Magnus Jacobsson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vallagen bör uppdateras på så sätt att digital signering likställs med ”skriftligen” eller ”egenhändigt underteckna” och att detta ska gälla fr.o.m. de allmänna valen 2026 och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:440 av Jessica Wetterling m.fl. (V):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över vallagen med fokus på stärkt valdeltagande och tillgänglighet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Valmyndigheten och det statliga forskningsinstitutet Rise i uppdrag att återuppta projektet om att vidareutveckla hjälpmedel för personer med synnedsättning för att dessa ska kunna rösta med bibehållen valhemlighet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:471 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kandidaters valbarhet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om id-kontroller i anslutning till de allmänna valen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nationella riktlinjer för utbildning och kontroll av kommunala valinformatörer och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om politisk propaganda vid röstmottagningsställena och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om incidentrapportering och myndighetssamverkan och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om överklaganden och återföring av mandat och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tystnadsplikt för väljarbiträden och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:503 av Malin Danielsson m.fl. (L):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att låta Stockholm bli pilotregion för skilda valdagar och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:505 av Robert Hannah (L):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att spärrensorna i personvalet till riksdagen bör avskaffas och tillkännager detta för regeringen.

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att spärrarna i personvalet till kommunfullmäktige bör avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att spärrarna i personvalet till regionfullmäktige bör avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att slopa personvalsspärrarna till Europaparlamentet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:624 av Ann-Sofie Lifvenhage (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur ett digitalt valdeltagande kan genomföras med bank-id och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:638 av Sten Bergheden (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att återinföra namnet Skaraborg på valkretsen Västra Götalands läns östra och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:661 av Stefan Olsson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa skilda valdagar och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:718 av Markus Wiechel och Lars Andersson (båda SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en egen valkrets för den svenska diasporan och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:736 av Mikael Damsgaard (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förslag om att införa skilda valdagar och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:849 av Larry Söder (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka valhemligheten för synskadade och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:851 av Dan Hovskär (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återinföra namnet Skaraborg på valkretsen Västra Götalands läns östra och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1047 av Adnan Dibrani (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att studera förutsättningarna för ett publiceringsförbud för opinionsmätningar under en period före val och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1092 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över införandet av möjligheten för svenska medborgare bosatta i utlandet att e-rösta och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1119 av Jan Ericson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rösträtt och valbarhet i allmänna val bör kopplas till medborgarskapet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1188 av Ann-Sofie Alm (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa likformighet vid länsstyrelsernas bedömning av personröster och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att personröster bör protokolleras på motsvarande sätt som partiröster och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1305 av Joakim Sandell (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en kandidat i val till region- och kommunfullmäktige ska vara folkbokförd i det valområde kandidaturen avser genom beslut fattat av Skatteverket senast på valdagen och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1523 av Amanda Lind m.fl. (MP):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bredda och stärka demokratin genom sänkt rösträttsålder och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att som ett första steg genomföra försöksverksamhet med en rösträttsålder på 16 år i lokala val och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1597 av Karin Sundin (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör agera för att utvecklingen av hjälpmedel för synskadade vid röstning återupptas och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1636 av Niels Paarup-Petersen (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige behöver ett mer tillförlitligt valsysteem och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1671 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan (båda S):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av insatser för att öka valdeltagandet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1730 av Ann-Sofie Alm (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka demokratin genom att undersöka möjligheterna till att förenkla för utlandssvenskar att rösta i svenska val och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2135 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att återkomma med förslag om att ändra spärrnivån för val till kommunfullmäktige och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2490 av Malin Björk m.fl. (C):

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nytt tillgängligare val- och valsedelssystem och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Uppföljning av 2022 års val

Inledning

Av 4 kap. 8 § regeringsformen följer att varje utskott ska bedriva uppföljning och utvärdering inom sitt ämnesområde. I vilken form arbetet ska bedrivas är inte reglerat. Varje utskott avgör självt vilka frågor som ska tas upp och hur olika uppföljningar och utvärderingar ska genomföras.

Riksdagen har beslutat om riktlinjer för att utveckla arbetet med uppföljning och utvärdering (framst. 2005/06:RS3, bet. 2005/06:KU21, rskr. 2005/06:333–335). Utskotten förutsätts inom sina områden ta ett stort ansvar för att utveckla arbetet med uppföljning och utvärdering. Vidare bör utskotten använda uppföljning och utvärdering som ett instrument för att bedöma vilka eventuella justeringar i budget eller lagstiftning som kan behövas.

Vid sammanträdet den 25 maj 2023 beslutade konstitutionsutskottet att tillsätta en grupp inom utskottet, bestående av en representant för respektive parti, med uppgift att genomföra en uppföljning av 2022 års val (prot. 2022/23:53). Vidare beslutades att uppföljningen skulle avse administrativa och organisatoriska frågor om överklagande av val och de övriga frågor som gruppen själv bestämde, dock inte frågor som kunde komma att utredas av en kommitté under regeringen. Resultatet av uppföljningen skulle redovisas för utskottet under det första kvartalet 2024. Utskottet utsåg följande ledamöter till gruppen: Hans Ekström (S), Fredrik Lindahl (SD), Susanne Nordström (M), Jessica Wetterling (V), Malin Björk (C), Gudrun Brunegård (KD), Jan Riise (MP) och Malin Danielsson (L). Fredrik Lindahl (SD) utsågs vidare till ordförande i gruppen.

Gruppen har valt att belysa följande frågor i uppföljningen: formella krav på överklaganden, rapportering av incidenter och klagomål, Valprövningsnämndens kansliorganisation och resurser samt valintegritet och de allmänna valens legitimitet.

Gruppen fick den 21 september 2023 information på temat valintegritet och resultat från Valundersökningen 2022 av professor Henrik Oscarsson och docent Maria Solevid från Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet. Vidare informerades gruppen den 21 november 2023 om arbetet med överklaganden efter 2022 års val av Svante O Johansson (ordförande), Malin Bonthron (ersättare för ordföranden) och Annika Sandström (tidigare ordförande) från Valprövningsnämnden. Den 25 januari 2024 informerade även Anna Nyqvist, kanslichef vid Valmyndigheten, gruppen om myndighetens erfarenheter från 2022 års val och pågående arbete.

Bakgrund

Gällande bestämmelser

De allmänna valen regleras i flera olika lagar. De mer väsentliga och principiellt viktiga bestämmelserna för valsystemet finns i regeringsformen (RF). Enligt 3 kap. 1 § första stycket (RF) ska valen vara fria och hemliga. Ingen annan än väljaren får bestämma vad han eller hon ska rösta på, och ingen får utsätta väljaren för yttre påverkan under röstningen. Väljaren ska inte heller behöva redogöra för sitt val, och det ska inte vara möjligt att ta reda på hur någon har röstat. Övriga bestämmelser finns i huvudsak i kommunallagen och vallagen (2005:837) och valförordningen (2005:874).

Valmyndigheten ansvarar centralt för genomförandet av val och landsomfattande folkomröstningar och ska i övrigt fullgöra de uppgifter som den centrala valmyndigheten har enligt lag eller förordning. Enligt 14 kap. 25 § vallagen ska den centrala valmyndigheten när den fördelat mandatet mellan partierna och utsett ledamöter och ersättare kungöra valresultatet genom att det anslås på myndighetens fysiska anslagstavla och publiceras på myndighetens webbplats. Därmed är valet avslutat. Vid val till riksdagen ska Valmyndigheten genast utfärda bevis för den som blivit utsedd till ledamot av riksdagen (14 kap. 28 §), och bevis ska även skickas till Valprövningsnämnden och riksdagens talman (14 kap. 29 §).

Valprövningsnämnden är en myndighet under riksdagen och har bl.a. i uppgift att pröva överklaganden av allmänna val. Beslut eller åtgärder enligt vallagen i samband med val överklagas enligt 15 kap. 3 § vallagen till Valprövningsnämnden. I 15 kap. vallagen finns vidare närmare bestämmelser om överklaganden, bl.a. i fråga om vilka beslut som kan överklagas och vem som har klagorätt.

I fråga om tidpunkten för överklagande framgår av 15 kap. 6 § första stycket 5 vallagen att länsstyrelsens eller den centrala valmyndighetens beslut att fastställa utgången av ett val får överklagas tidigast dagen efter valdagen. Bestämmelsen har sitt ursprung i en ändring som trädde i kraft den 1 juni 1997. Före lagregleringen prövades endast överklaganden som kommit in efter att beslutet om utgången av ett val fattats.

I enlighet med ett förslag från 1993 års vallagskommitté infördes bestämmelsen i den då nya vallagen med innebörden att även för tidigt ingivna överklaganden ska prövas materiellt av Valprövningsnämnden (prop. 1996/97:70, bet. 1996/97:KU16, rskr. 1996/97:177). Överklagandetiden skulle löpa från dagen efter valet fram till tio dagar efter det att valet avslutats. I propositionen konstaterade regeringen att det inte var helt ovanligt att en person som ansåg att det begåtts ett eller annat fel i samband med valet gav in en överklagandeskrift efter valdagen men innan något formellt beslut om valutgången hade fattats. Om överklagandet hade kommit in till beslutsmyndigheten eller Valprövningsnämnden före det att beslutet meddelats prövades inte överklagandet. Situationen var inte reglerad i lag men

enligt fastställd praxis i Valprövningsnämnden, som byggde på allmänna förvaltningsprocessliga principer, lämnades överklagandet utan åtgärd. Vanligtvis med motiveringen att överklagandet inte kunde uppfattas som ett överklagande av något beslut varigenom valutgången fastställdes. Om klaganden ville ha saken prövad måste han eller hon på nytt ge in ett överklagande efter det att beslutet väl hade fattats.

Regeringen anförde att den i likhet med 1993 års vallagskommitté ansåg att ordningen medförde ett mindre tillfredsställande resultat i vissa situationer och menade därför att det var befogat att anlägga ett mindre formalistiskt synsätt. Då får det godtas, menade regeringen, att egenartade situationer uppstår som innebär att överklaganden tillåts innan beslutet som överklagandet riktar sig mot har fattats. Det skulle enligt regeringen ses mot bakgrunden av att överklaganden av val också riktar sig mot fel som begåtts vid genomförandet av valet. Vidare är överklagandet i första hand inte klagan i egen sak. Det rör sig mer om någon form av medborgartalan som ska borga för en riktig rättstillämpning vid valen. Regeringen ansåg mot denna bakgrund att det för överklagande av val borde införas en annan reglering än vad som är den gängse vid överklagande av förvaltningsbeslut eller domstolsavgöranden. Regleringen begränsades till överklagande av val och beslut som kan överklagas endast i samband härmed i enlighet med kommitténs förslag. I kommitténs betänkande (SOU 1994:30) anfördes i fråga om att det bör finnas en tidigaste dag för ingivande av besvär att det i annat fall skulle öppna för möjligheten att överklaga framtida val utan begränsning. Överklaganden som kommer in tidigare än dagen efter valet bör därför lämnas utan åtgärd.

Av 14 kap. 30 § vallagen framgår att Valprövningsnämnden ska granska bevis för riksdagsledamöter och ersättare för att pröva om dessa blivit utfärdade i enlighet med 28 § samma kapitel. Granskningen ska efter riksdagsval vara avslutad senast dagen innan den riksdag som valet gällt samlas till riksmöte. Berättelsen om granskningen ska genast överlämnas till riksdagens talman.

Vallagen innehåller även bestämmelser om Valprövningsnämndens organisation. Ytterligare bestämmelser om Valprövningsnämnden finns i riksdagsordningen och i lagen (2012:880) med instruktion för Valprövningsnämnden.

Konstitutionsutskottets uppföljning av 2018 och 2019 års val

Inledning

Hösten 2019 tillsatte konstitutionsutskottet en grupp inom utskottet, bestående av en representant för respektive parti, med uppgift att genomföra en uppföljning av 2018 och 2019 års val (prot. 2019/20:5). Uppföljningen presenterades i en rapport som överlämnades till utskottet under det andra kvartalet 2020. Rapporten ingår som en bilaga i utskottets betänkande om

valfrågor våren 2020 (bet. 2019/20:KU12). I uppföljningen behandlade gruppen frågor om formella krav på överklaganden, rapportering av incidenter och klagomål samt Valprövningsnämndens kansliorganisation och resurser. I betänkandet behandlade utskottet rapporten och lämnade sina bedömningar mot bakgrund av gruppens överväganden och förslag.

Formella krav på överklaganden

Gruppens överväganden och förslag

Gruppen konstaterade att antalet överklaganden efter de allmänna valen 2018 var det största i Valprövningsnämndens historia. En relativt stor del av de överklaganden som kom in till Valprövningsnämnden var mycket allmänt hållna. Det rörde sig t.ex. om påståenden om valfusk och om att Valmyndighetens webbplats hade legat nere under rösträkningen. Dessa allmänt hållna överklaganden avslogs samlat i ett antal beslut, men bidrog tillsammans med att många överklaganden saknade uppgifter om bl.a. vilket val som överklagades till en ökad arbetsbelastning för nämnden.

Gruppen framhöll vikten av att överklaganden kan behandlas effektivt som ett led i att hantera en ökad ärendetillströmning. Samtidigt betonade gruppen att det är nödvändigt att upprätthålla vissa formella krav på överklaganden. Gruppen ansåg att det ökade antalet överklaganden inte skulle hanteras genom en begränsning av möjligheten att överklaga val. Den ökade ärendetillströmningen borde enligt vad gruppen anförde i första hand mötas med ökade resurser och informationsinsatser. Gruppen konstaterade att en av grundtankarna bakom införandet av Valprövningsnämnden var just att en mer effektiv organisation kunde möta vad man trodde skulle bli en ökad mängd överklaganden efter införandet av det nya valsystemet.

Vidare konstaterade gruppen att Valprövningsnämnden i sin erfarenhetsrapport framhållit att för att talerätten ska kunna bedömas bör ett överklagande åtminstone innehålla uppgifter om klagandens namn och postadress. En sådan förändring kan inte bedömas på något fundamentalt sätt begränsa möjligheten att överklaga val, menade nämnden.

Gruppen anförde vidare att mycket kan göras för att underlätta för väljare när det gäller hur de kan delge sina synpunkter eller observationer i fråga om genomförandet av ett val eller överklaga ett valresultat. Det är inte säkert att det är självklart för väljarna om de t.ex. ska vända sig till valnämnden, Valmyndigheten eller Valprövningsnämnden. Gruppens bedömning var att kontinuerliga informationsinsatser spelar en viktig roll, särskilt med tanke på att det går lång tid mellan val.

Gruppen konstaterade att det vid sidan av de allmänt hållna överklagandena återfanns ett antal kategorier av överklaganden som var överrepresenterade i samband med de allmänna valen 2018. Det rörde sig om överklaganden om bl.a. skyddande av valhemligheten, saknade valsedlar på röstmottagningsställen och synpunkter på röstningsförfarandet i eller utanför vallokalen. Gruppen noterade att inslag i valsystemet kunde ha haft en påverkan på antalet

och typen av överklaganden samt att flera instanser hade förordat en översyn av valsystemet när det gällde t.ex. valsedelssystemet och valadministrationens organisation.

Utskottets bedömning

Utskottet ansåg i likhet med gruppen att den ökande ärendetillströmningen inklusive problemet med ofullständiga överklaganden i första hand bör mötas med ökade resurser och informationsinsatser. Att i lagstiftningen införa ytterligare formella krav på överklaganden framstod enligt utskottet således vid tidpunkten inte som en lämplig åtgärd. Utskottet anförde vidare att det förutsatte att informationen på Valmyndighetens och Valprövningsnämndens webbplatser skulle ses över och vid behov förtydligas för att ge ytterligare vägledning om hur ett överklagande bör utformas för att minska antalet ofullständiga överklaganden.

Rapportering av incidenter och klagomål

Gruppens överväganden och förslag

Gruppen konstaterade att Valmyndigheten i samband med valet till Europaparlamentet 2019 införde en ordning för händelserapportering inom valadministrationen i vilken kommuner, utlandsmyndigheter och länsstyrelser ombads att på frivillig basis rapportera in händelser under valen till Valmyndigheten. Gruppen framhöll att det är av stor vikt att ta tillvara det engagemang som finns hos allmänheten för att förbättra regelverk och rutiner inom valadministrationen. Vidare konstaterades att det fanns ett ökande intresse hos allmänheten att få reda på hur synpunkter och klagomål behandlas av valmyndigheterna. Gruppen menade att tydligare processer för att ta emot och sammanställa medborgares synpunkter och klagomål skulle kunna bidra till en ökad transparens, säkerställa valsystemets legitimitet och utveckla arbetet inom valadministrationen.

Gruppen konstaterade att Valprövningsnämnden i sin erfarenhetsrapport noterat att det i många fall varit fråga om påståenden om incidenter vid röstmottagningen som påtalats i överklaganden till nämnden. Vidare hade enligt nämnden en del av de överklaganden som behandlades efter valen 2018 kanske kunnat omhändertas i en annan ordning, om en tydligare process hade funnits på plats. Gruppen menade att en incidentrapportering eller andra sätt att på ett mer strukturerat sätt ta om hand synpunkter och observationer från väljare skulle kunna ha positiva effekter på överklagandeprocessen såtillvida att det som är ett överklagande av valresultatet lämnas till Valprövningsnämnden medan mer allmänt hållna synpunkter och klagomål tas om hand av valnämnder och Valmyndigheten.

Gruppen såg således positivt på vad som dittills hade gjorts av Valmyndigheten och anförde att det kan övervägas om inte ordningen med incidentrapportering kan byggas ut ytterligare inför nästa val.

Utskottets bedömning

Utskottet delade gruppens bedömning att det är av stor vikt att ta tillvara det engagemang som finns hos allmänheten för att förbättra regelverk och rutiner inom valadministrationen. Dessutom noterade utskottet att allmänhetens intresse för hur synpunkter och klagomål tas om hand hade ökat. Utskottet instämde vidare i att ett system för incidentrapportering skulle kunna leda till att allmänt hållna synpunkter och klagomål skulle kunna tas om hand av andra myndigheter, medan överklaganden av valresultatet skulle kunna lämnas till Valprövningsnämnden. Slutligen noterade utskottet att den parlamentariskt sammansatta kommitté som regeringen då nyligen hade tillsatt (2020 års valutredning) bl.a. skulle analysera behovet av ett system för rapportering av incidenter vid röstmottagning för att stärka allmänhetens tilltro till valsystemet.

Valprövningsnämndens kansliorganisation och resurser

Gruppens överväganden och förslag

Gruppen konstaterade att Valprövningsnämnden under de allmänna valen 2018 och Europaparlamentsvalet 2019 hade ett större antal överklaganden och andra skrivelser att hantera än i tidigare val. Vidare anförde gruppen att den större ärendetillströmningen medfört högre krav på den kansliorganisation som är knuten till nämnden. Gruppen konstaterade att Valprövningsnämnden efter de allmänna valen 2018 uttryckte behov av ytterligare förstärkningar. Dessutom framhöll gruppen att det är av vikt för valsystemets legitimitet att överklaganden behandlas av Valprövningsnämnden på ett korrekt och samtidigt effektivt sätt. För att kunna möta det ökande antalet överklaganden ansåg gruppen att det fanns behov av att stärka kansliorganisationen. Genom att stärka nämndens kansliorganisation kunde nämnden ges förutsättningar för att ha en god beredskap inför de utmaningar som ett ökat antal överklaganden utgör på ett administrativt plan. Gruppen förordade att Riksdagsförvaltningen i god tid före nästa val skulle inleda en dialog med nämnden om vilket kanslistöd nämnden var i behov av för att den inom rimlig tid skulle kunna hantera inkomna överklaganden.

Utskottets bedömning

I likhet med gruppen ansåg utskottet att det är av vikt för valsystemets legitimitet att överklaganden behandlas av Valprövningsnämnden på ett korrekt och samtidigt effektivt sätt. För att möta det ökande antalet överklaganden ansåg utskottet att det fanns behov av att stärka nämndens kansliorganisation. Utskottet anförde att det förutsatte att Riksdagsförvaltningen i god tid före nästa val skulle inleda en dialog med nämnden om vilket kanslistöd nämnden var i behov av för att den inom rimlig tid ska kunna hantera de överklaganden som kommer in.

2020 års valutredning

Inledning

I mars 2020 beslutade regeringen att tillsätta en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att göra en översyn av och överväga förändringar i delar av valsystemet (dir. 2020:30), 2020 års valutredning (Ju 2020:08).

I ett delbetänkande (SOU 2021:7) lämnade kommittén förslag i fråga om röstmottagning och offentlighet, otillbörlig påverkan på väljarna vid röstning, gruppröstning och reformen med avskärmning av valsedelställ.

I slutbetänkandet (SOU 2021:96) lämnade kommittén bl.a. förslag om ett samordningsansvar för säkerhetsfrågor i valadministrationen, en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val, särskilda regler och ackreditering för valobservatörer och ett tydliggörande av kraven på tillgänglighet. Vidare lämnade kommittén förslag i fråga om väljare med synnedsättning och utlandssvenskar. Som en följd av de remissynpunkter som lämnats på utredningens delbetänkande, konstitutionsutskottets betänkande 2019/20:KU12 Valfrågor och den rådande covid-19-pandemin tog kommittén dessutom ställning till frågor om förutsättningar för att överklaga val, om digitala röstkort, om val vid allvarliga fredstida kriser samt om rekrytering och utbildning av röstmottagare.

Kommittén förordade att de framlagda förslagen skulle tillämpas vid valet till Europaparlamentet 2024. Kommittén framhöll att arbetet med att vidareutveckla prototyper som möjliggör röstning utan hjälp för personer med synnedsättning dock borde påbörjas snarast för att möjliggöra testning vid valet till Europaparlamentet 2024.

Utredningens betänkanden har remitterats, och delar av utredningens förslag har genomförts (se avsnittet Lagändringar för att stärka väljarnas skydd vid röstmottagningen). Övriga förslag bereds inom Regeringskansliet.

Under respektive avsnitt nedan redogörs särskilt för utredningens förslag i fråga om en rutin för samordning och rapportering av incidenter samt överklagande av val.

En rutin för samordning och rapportering av incidenter

Kommittén konstaterade att det inte finns någon reglering vare sig i lag eller på annat sätt som preciserar formerna för rapportering av incidenter i samband med val. Mot bakgrund av erfarenheterna från de senaste valen bedömde kommittén att avsaknaden av en sådan reglering innebär betydande svårigheter för administrationen att få en korrekt bild av hur valen genomförs.

Kommittén föreslog att en rutin för samordning av incidenter i samband med val ska införas och att Valmyndigheten blir ansvarig för detta. Ansvaret ska framgå av vällagen. I ansvaret ska enligt förslaget ingå att motta incidentrapporter, samla in statistik och relevant information, bearbeta och analysera densamma och upprätta en nationell lägesbild. Valmyndigheten ska också enligt förslaget ansvara för att delge valadministrationen information,

erfarenheter, råd och rekommendationer utifrån inkomna incidentrapporter och den nationella lägesbilden. Dessutom innebär förslaget att myndigheten vid behov ska ansvara för att delge regeringen, de myndigheter som samverkar om valsäkerhet liksom allmänheten och medier information om incidenter nationellt.

Kommittén föreslog vidare att kommunernas valnämnder, länsstyrelserna och de utlandsmyndigheter som anordnar förtidsröstning ska ha en rapporteringsskyldighet. Dessa ska skyndsamt rapportera alla incidenter som kan påverka genomförandet av val till Valmyndigheten. Även rapporteringsskyldigheten ska enligt förslaget regleras genom bestämmelser i vallagen.

Rutinen för rapportering ska även vara öppen för allmänhetens klagomål, synpunkter och förbättringsförslag under röstmottagningen och rösträkningen. En sådan ordning kan, enligt kommitténs bedömning, bidra till att fel och andra avvikelser som rapporteras omedelbart kan korrigeras samtidigt som den också kan bidra till att stärka den nationella lägesbilden av incidenter, förebygga spridandet av missuppfattningar om valförloppet och stävja desinformation. Sannolikt kan den också bidra till att minska antalet överklaganden av allmän klagomålsskärakt framhåll kommittén.

Överklagande av val

Enligt kommitténs bedömning bör det ökade antalet överklaganden i första hand mötas med ökade resurser och informationsinsatser. Utredningen förutsatte att såväl Valprövningsnämndens som Valmyndigheten fortlöpande skulle se över informationen på deras webbplatser om hur man överklagar och vid behov förtydliga den för att ge ytterligare vägledning om hur ett överklagande bör utformas för att minska antalet ofullständiga överklaganden. Kommittén föreslog att ett överklagande av beslut om att fastställa utgången av val ska innehålla uppgifter om klagandens personnummer och den information som behövs för att Valprövningsnämnden ska kunna komma i kontakt med klaganden.

Lagändringar för att stärka väljarnas skydd vid röstmottagningen

I november 2021 föreslog regeringen flera ändringar i vallagen (2005:837) för att stärka väljarnas skydd vid röstmottagningen och stärka skyddet för valhemligheten (prop. 2021/22:52). Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag (bet. 2021/22:KU6, rskr. 2021/22:114). Ändringarna innebar bl.a. följande:

- Valnämnderna och utlandsmyndigheterna tog över ansvaret för att lägga ut samtliga valsedlar i val- och röstningslokaler.

- Valmyndigheten gavs ett uttryckligt ansvar för att inför varje val ta fram utbildningsmaterial om valet. Materialet ska tillhandahållas länsstyrelserna och valnämnderna.
- Det klargjordes att den som inte följer röstmottagarnas anvisningar får uppmanas att tillfälligt lämna val- eller röstningslokalen, om det är av väsentlig betydelse för att genomföra röstmottagningen.
- Det förtydligades att väljaren ska välja sina valsedlar och göra i ordning sina röster i enskildhet.
- Det fastställdes att väljare som på grund av funktionsnedsättning eller liknande inte själva kan ta sina valsedlar på den avskärmade plats där valsedlarna finns utlagda på begäran ska få hjälp med detta av röstmottagarna. En sådan väljare får också anlita någon annan person som hjälper honom eller henne med detta.

Lagändringarna trädde i kraft den 1 februari 2022. Av proposition framgick att regeringen ansåg att en utvärdering av tillämpningen av reformen med avskärmning av valsedelsställ borde göras efter valen 2022.

På förslag av konstitutionsutskottet beslutade riksdagen också om ett tillkännagivande om att det bör införas bestämmelser om att en röstmottagare ska vara närvarande när en väljare får biträde vid röstningen eller med att ta sina valsedlar bakom avskärmningen, men att en utvärdering vid valen 2022 först bör genomföras.

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

Inledning

I en rapport från februari 2023 redovisar Valmyndigheten sina erfarenheter av 2022 års val till riksdagen och region- och kommunfullmäktige. I rapporten beskrivs myndighetens erfarenheter och insamlade synpunkter från länsstyrelser, kommuner, utlandsmyndigheter och partier på genomförandet av valen med fokus på ett antal områden som Valmyndigheten anser behöver förbättras, i syfte att öka säkerheten, effektiviteten och rättssäkerheten i processen. Den nya lagstiftningen som medfört avskärmade valsedlar har särskilt följts upp.

Sammanfattningsvis ser Valmyndigheten ett valsystem i stort behov av förändringar. De största och viktigaste förändringar som Valmyndigheten ser behov av är

- att valsedelssystemet ses över i syfte att förenkla och förbättra systemet och göra det mindre sårbart för att öka säkerheten i svenska val och bibehålla det höga förtroende som finns för valgenomförandet
- att ställa högre krav på partier som ställer upp i svenska val, i syfte att tydliggöra för väljarna vilka partier som reellt vill och kan representera dem i de beslutande församlingarna

- att regelverket för utlandsröstningen förändras i syfte att minska antalet underkända och för sent inkomna brevröster
- att det påbörjade säkerhetsarbetet för att skydda valens genomförandet av valen kan fortsätta genom att Valmyndigheten tillförs resurser för att hantera incidentrapportering och säkerhetsarbete samlat för hela valadministrationen
- att Valmyndigheten ges viss föreskriftsrätt vad gäller genomförande av och säkerhet vid röstmottagning och räkning av röster, i syfte att öka rätts-säkerheten för väljarna och effektivisera arbetet för valadministrationen.

Häruöver kan i sammanhanget även nämnas att Valmyndigheten föreslår att obligatorisk incidentrapportering införs för regionala och lokala valmyndigheter och att Valmyndigheten ges i uppdrag att sammanställa och tillhandahålla denna samlat.

Enligt Valmyndigheten är behoven inte nya, utan merparten av dem har lyfts fram i tidigare erfarenhetsrapporter.

Vidare anförs i rapporten att valen och röstningen fungerade väl för en majoritet av väljarna. Likväl förekom ett antal brister i valgenomförandet som gjorde det svårare för väljare att rösta. Det gällde väljare som fick köa för att rösta, fel i utskick av valedlar med punktskrift, brister i leveranser av olika beställningar (brevröstningsmaterial, punktskriftsmaterial m.m.) och väljare som inte blivit upptagna i röstlängden. Enligt Valmyndigheten avhjälpes bristerna löpande, och de fick endast begränsade konsekvenser.

I rapporten konstateras att många av de problem, utmaningar och incidenter som förekom under valen 2022 var kopplade till valedelssystemet. Valmyndigheten bedömer att den nya lagstiftningen med avskärmning av valedelsställen fungerade väl för att stärka valhemligheten men var mycket utmanande för kommunerna att hantera, med köer under röstmottagningen som effekt. Enligt rapporten finns risk att problem upprepar sig eller eskalerar om inte åtgärder vidtas före valen 2026.

Vidare noterar Valmyndigheten att det också är angeläget att förbättra utlandsröstningen. Enligt rapporten blir ett alltför stort antal brevröster underkända när de kommer till Sverige.

Valmyndigheten anför även att den behöver en föreskriftsrätt, eller stärkt reglering, inom flera områden. Bland annat bör frågor om hur en vallokal ska utformas, vem som får arbeta som röstmottagare, hur rösträkningen ska gå till och hur en valedel mer detaljerat ska bedömas, kunna regleras genom föreskrifter. Vidare anser Valmyndigheten att det finns skäl att ge myndigheten föreskriftsrätt ifråga om säkerhet vid röstmottagning och rösträkning. Valmyndigheten anser att väljarnas rättssäkerhet skulle öka och valadministrationens arbete förtydligas och effektiviseras, om myndigheten fick utfärda föreskrifter i vissa frågor.

Valmyndighetens erfarenhetsrapport bereds inom Regeringskansliet.

Nationell incidentrapportering

Av rapporten framgår att Valmyndigheten tog emot 653 incidentrapporter från valadministrationen under valen 2022. Av dessa bedömdes 489 utgöra incidenter enligt de kriterier som tagits fram för den nationella incidentrapporteringen. Enligt Valmyndighetens bedömning har inte någon inrapporterad incident allvarligt påverkat valadministrationens förmåga att genomföra val.

Samtidigt framgår av rapporten att enbart en del av de incidenter som förekom rapporterades till Valmyndigheten och att det därmed finns en allvarlig brist i incidentrapporteringen genom att den inte ger en korrekt bild av förekomsten av incidenter. Enligt vad som framkommer i rapporten var det minst 59 kommuner, däribland stora kommuner som Stockholm och Göteborg, som rapporterade in färre incidenter än vad som faktiskt förekom. Incidentrapporteringen har inte heller kunnat återge förekomsten av incidenter i realtid eftersom det inte finns några tidskrav på incidentrapporteringen och majoriteten av de incidenter som rapporterades till Valmyndigheten kom in i efterhand.

Flera kommuner har uppgett för Valmyndigheten att bristande resurser och mängden incidenter i form av t.ex. stölder av valedlar har gjort det svårt att rapportera vidare varje enskild händelse. Valmyndigheten känner dock inte till att någon betydande incident inte skulle ha rapporterats till myndigheten.

För att möjliggöra en samlad bild av förekomsten av avvikelser och incidenter nationellt bedömer Valmyndigheten att incidentrapporteringen bör vara obligatorisk för valadministrationen under kommande val.

Den incidentrapportering som Valmyndigheten genomförde under valen 2022 var möjlig med hjälp av ekonomiskt bidrag från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Framöver begär Valmyndigheten att få detta i uppdrag, samt finansiering för det, i enlighet med förslagen i SOU 2021:96 (se avsnittet 2020 års valutredning).

Införandet av ett nytt it-system

I erfarenhetsrapporten beskriver Valmyndigheten de utmaningar som myndigheten haft kopplat till att den inför valen 2022 införde ett nytt administrativt it-system för hanteringen av val (Valid). Av rapporten framgår att systemleveranserna under 2022 var kulmen av över fem års utvecklingsarbete. Valen 2022 till riksdagen och region- och kommunfullmäktige genomfördes i sin helhet med hjälp av Valid.

Valmyndigheten konstaterar att det funnits två stora utmaningar i projektet – bristande leverans kvalitet och förseningar. Ur ett kvalitetsperspektiv har Valid haft prestandautmaningar under långa tidsperioder, framför allt under våren 2022. Systemet har delvis varit oanvändbart, framför allt för kommunerna och partierna, trots att de funktioner som de har behövt har

funnits i systemet. Det har också funnits funktionella problem vid mandatfördelningen, där systemet har skapat mycket manuellt merarbete för medarbetarna på länsstyrelserna och Valmyndigheten.

Enligt Valmyndigheten har it-stödet utvecklats under stor tidspress, och Valmyndigheten och Skatteverket har som kravställare respektive utvecklare rejält underskattat komplexiteten och tidsåtgången i fråga om att utveckla ett nytt it-stöd för administrationen av val.

Vidare framgår av Valmyndighetens erfarenhetsrapport att ett antal utvärderingsmöten har genomförts efter valen för att kartlägga uppkomna problem och ta hand om förbättringar, både av arbetssätt och i form av produktutveckling. Valmyndigheten uppger att utvecklingen fortsätter, och både Skatteverket och Valmyndigheten arbetar för att säkerställa att de problem och brister i it-miljön som uppstod vid 2022 års val inte ska återupprepas.

Valprövningsnämndens erfarenhetsrapport

Inledning

I en rapport från mars 2023 redogör Valprövningsnämnden för sina erfarenheter av 2022 års val. I rapporten redovisas statistiska uppgifter om överklaganden som kom in till nämnden före och efter valåret 2022 samt överklaganden och skrivelser som kom in i samband med 2022 års val. Grunderna för 2022 års överklaganden och nämndens beslut om dessa redovisas därefter mer utförligt. Nämnden tar även upp frågor som anknyter till bestämmelser i vallagen eller annan lagstiftning och som på ett eller annat sätt aktualiserats under arbetet med prövningen av överklagandena. Rapporten innehåller även en beskrivning av den organisation som bistod nämnden i arbetet med överklaganden under hösten 2022 och början av 2023 samt nämndens synpunkter på och förslag till utveckling av kansliverksamheten.

Överklaganden

Under perioden den 26 februari 2021–15 mars 2023 tog Valprövningsnämnden sammanlagt emot 440 överklaganden som kan hänföras till valen 2022. Av dessa avsåg 406 överklaganden av valresultatet. Utöver överklagandena kom det under 2022 in 13 skrivelser till nämnden. Dessa avsåg olika frågor om valens genomförande. Huvuddelen av de överklaganden som nämnden tog emot rörde följande frågor:

- köer vid röstmottagningsställen (144)
- felaktigheter i samband med rösträkning (62)
- felaktig avprickning i röstlängder (37)
- saknade valsedlar på röstmottagningsställen (35)
- bristande ordning vid röstmottagningsställen (24)
- presentation av valundersökning och preliminärt valresultat (16)

- brister i valmaterial riktat till personer med synnedsättning (16)
- valbarhet för kandidat (14)
- demokratiunderskott (10).

I sin rapport noterar Valprövningsnämnden att den i tre fall upphävd länsstyrelsens beslut att fastställa utgången av ett val när det gällde val till kommunfullmäktige och förordnade att en ny sammanräkning skulle ske. I samtliga fall gällde det sammanräkning av personröster.

Nämnden påbörjade behandlingen av de överklaganden som gällde valresultaten på sitt sammanträde den 12 oktober 2022. Samtliga överklaganden som gällde riksdagsvalet hade beslutats av nämnden den 14 december 2022, och den 22 mars 2023 hade samtliga övriga överklaganden med anledning av valet avgjorts av nämnden.

Valprövningsnämndens kansliorganisation

Valprövningsnämnden konstaterar att kansliorganisationen trots det stora antalet överklaganden fungerade väl. Det förstärkta kansliet (ca 25 personer) fanns på plats och hade startat upp sin verksamhet när överklagandena började komma in, vilket inte var fallet efter 2018 års val. Enligt nämnden var detta avgörande för förmågan att inom rimlig tid hantera de överklaganden som kom in. Även det formulär för överklagande som användes för första gången 2022 av de som ville överklaga ett val innebar enligt nämnden att kansliets arbete med diarieföring och andra handläggningsåtgärder kunde effektiviseras och förbättras. Valprövningsnämnden anser emellertid att kansliorganisationen mot bakgrund av den ökade verksamhet som nämnden bedriver behöver förstärkas och förbättras i olika avseenden.

Valprövningsnämnden framhåller att det är av vikt för valsystemets legitimitet att nämnden behandlar överklaganden på ett korrekt och samtidigt effektivt sätt. Arbetet med överprövning av val är av utomordentligt stor betydelse för förtroendet för demokratin, och enligt nämnden måste det därför ges hög prioritet. Nämnden framhåller att det i detta ligger att Riksdagsförvaltningen har ett ansvar att tillhandahålla de resurser som krävs för att nämnden ska kunna bedriva sin verksamhet på ett effektivt och rättssäkert sätt. Nämnden hänvisar i sammanhanget till det uttalande som konstitutionsutskottet gjort i detta hänseende (bet. 2019/20:KU12 s. 31).

I sin rapport konstaterar Valprövningsnämnden att antalet överklaganden till nämnden ökat explosionsartat för att 2018 nå ett nytt rekord med drygt 700 överklaganden. Detta kan jämföras med förhållandena före 2010, då motsvarande antal i genomsnitt var 15 överklaganden i samband med val till riksdagen och kommun- och regionfullmäktige. Trenden med det stora antalet överklaganden ser ut att fortsätta, och nämnden anför att den inte har fått några indikationer på att den skulle vända eller avta. Även andra ärenden hos nämnden har ökat i antal under senare år.

För att möta det ökade antalet överklaganden anser nämnden att det finns ett behov av att på olika sätt stärka nämndens kansliorganisation. Nämnden

framhöll att den avsåg att ta upp frågan om det stöd som nämnden kommer att behöva inom ramen för omprövningen av sin överenskommelse med Riksdagsförvaltningen.

Valprövningsnämndens webbplats och webbformulär

Valprövningsnämnden har sedan våren 2018 en webbplats som är en del av riksdagens webbplats, där bl.a. nämndens avgöranden publiceras. Där finns även information om hur man överklagar ett beslut till nämnden. Vidare publiceras uppgifter om samtliga överklaganden som kommer in efter de allmänna valen.

En nyhet i samband med de allmänna valen 2022 var ett nytt förfarande för överklaganden som innebar att väljare – utöver möjligheten att överklaga via e-post eller brev – kunde anmäla överklaganden via ett standardiserat webbformulär. Omkring 270 överklaganden, dvs. två tredjedelar av samtliga överklaganden som kom in till nämnden, skickades in genom det nya webbformuläret.

Av Valprövningsnämndens rapport framgår att nämnden tillsammans med Riksdagsförvaltningens it-avdelning under våren 2023 skulle göra en översyn av nämndens webbplats och en utvärdering av det nya webbformuläret för överklagande. Ett uppdaterat webbformulär ska finnas på plats i samband med valen 2026. Ett särskilt formulär för överklagande av valet till Europaparlamentet i maj 2024 kommer också att utarbetas.

Valbarhet och folkbokföring

Valprövningsnämnden konstaterar i sin rapport att det är möjligt för de som kandiderar till val i flera kommuner eller regioner att retroaktivt folkbokföra sig i den kommun där de har möjlighet att bli invalda. Vidare konstateras att Valmyndigheten anser att det finns anledning att reglera frågan om valbarhet på så sätt att den som kandiderar i val till region- och kommunfullmäktige ska vara folkbokförd i den region eller kommun som kandidaturen avser genom ett beslut fattat av Skatteverket senast på valdagen.

Valprövningsnämnden delar delvis Valmyndighetens bedömning men konstaterar därtill att Skatteverkets e-tjänst för folkbokföring är öppen dygnet runt alla dagar i veckan. Vid anmälan om flyttning genom e-tjänsten fattas beslut om ny folkbokföring i normalfallet direkt efter anmälan genom ett automatiserat beslutsförfarande. Detta innebär att kandidater under hela valdagen, även efter det att vallokalerna har stängt, kan folkbokföra sig på en ny adress. De preliminära valresultaten börjar presenteras ganska snart efter det att vallokalerna stängs, och före midnatt finns det normalt ett relativt tillförlitligt resultat. Enligt Valprövningsnämnden följer av detta att Skatteverkets beslut om folkbokföring senast bör vara fattat då vallokalerna stänger. För att undvika onödig administration av klockslag eller

komplikationer i de fall vissa vallokaler hålls öppna längre kan sista dagen för beslut anges till dagen före valdagen.

Ersättningsregler i val till kommunfullmäktige

Valprövningsnämnden konstaterar att de regler som gäller för att utse ersättare vid valen till kommunfullmäktige skiljer sig från övriga val.

Nämnden konstaterar att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport tar upp problematiken med att ersättare endast kan utses från den lista som gällde för den ledamot som ska ersättas när denne blev vald, s.k. listtrohet. Myndigheten föreslår att ersättare ska kunna utses enligt 14 kap. 14 § tredje stycket vallagen, även vid val till kommunfullmäktige. Det vill säga att om ingen ersättare kan utses bland kandidaterna på de valsedlar som gällde när ledamoten valdes in, ska den kandidat som står i tur att få nästa mandat från partiets övriga valsedlar i valkretsen utses till ersättare. Saknas en sådan kandidat ska en ersättare utses från en annan valkrets.

Valprövningsnämnden delar Valmyndighetens bedömning.

En kandidats valbarhet och skyddad identitet

I ett par fall har Valprövningsnämnden prövat frågan om en kandidats valbarhet och skyddad identitet. Nämnden avslog ett överklagande från en kandidat som på valdagen hade skyddad identitet. Nämnden fann i sitt beslut att kandidaten inte varit valbar vid valen till kommun- och regionfullmäktige på grund av kvarskrivning, dvs. folkbokföring, i ett annat län än det som kandidaturen gällde.

Valprövningsnämnden konstaterar att detta förvisso är en omständighet som förhållandevis få kandidater drabbas av, men att den innebär att en viss grupp av medborgare som vill kandidera i val utesluts från denna möjlighet.

Valprövningsnämnden anser att lagstiftningen i denna del bör ses över.

Felaktig avprickning i röstlängder

Efter valen 2022 noterade Valprövningsnämnden precis som vid tidigare val ett antal fall av oriktig avprickning i röstlängder. I samband med prövningen av överklaganden efter valen 2022 konstaterades felaktiga avprickningar för 12 väljare. Det förekom alltså att väljare förvägrades att rösta för att de redan varit avprickade i röstlängden. Enligt nämnden kan det på goda grunder antas att dessa avprickningar i flertalet fall var oriktiga. I samtliga de överklaganden som gällde felaktig avprickning fann dock nämnden att felen inte hade någon inverkan på valutgången. Detta har nämnden kunnat konstatera efter att ha fått en s.k. känslighetsanalys från Valmyndigheten.

Valprövningsnämnden konstaterar således att felaktiga avprickningar är ett fel som återkommer. Nämnden har svårt att se något annat medel för att förhindra dessa fel än ökad noggrannhet hos röstmottagarna. Enligt nämnden

bör detta påtalas särskilt vid de numera obligatoriska utbildningar av röstmottagare som genomförs.

Köer

En stor andel av de överklaganden som kom in till Valprövningsnämnden efter valen 2022 kan hänföras till köer vid röstmottagningsställen. Nämnden konstaterar att det av Valmyndighetens erfarenhetsrapport framgår att Valmyndigheten och många kommuner bedömer att de avskärmade platser där valsedlarna lades ut var huvudorsaken till köerna. En stor andel av kommunerna, 45 procent, bedömer att köerna kan ha påverkat valdeltagandet. Valprövningsnämnden anser att det är av yttersta vikt att förebyggande åtgärder vidtas inför kommande val. Om inte åtgärder vidtas före valen 2026 finns det enligt nämnden risk att dessa problem upprepas eller eskalerar.

Utfärdande och granskning av bevis efter 2022 års val

Valprövningsnämnden granskade den 21 september 2022 bevisen för dem som med anledning av riksdagsvalet den 11 september 2022 hade blivit utsedda till ledamöter och ersättare (VPN prot. 40-2022). Nämnden fann att bevisen hade blivit utfärdade i enlighet med 14 kap. 28 § vallagen. En berättelse om detta överlämnades till riksdagens talman samma dag.

Den 23 september 2022 vidtog Valmyndigheten en rättelse enligt 36 § förvaltningslagen (2017:900) i sitt protokoll Fördelning av mandat i riksdagen och fastställande av vilka kandidater som har valts till ledamöter och ersättare, daterat den 17 september 2022. Som en följd av rättelsen inkom två nya bevis för två kandidater till Valprövningsnämnden. De nya bevisen, daterade den 23 september 2022, ersatte därmed de tidigare utfärdade bevisen. Valprövningsnämnden granskade de nya bevisen den 25 september 2022 och fann att de blivit utfärdade i enlighet med 14 kap. 28 § vallagen.

Valprövningsnämndens verksamhetsredogörelse

Valprövningsnämnden ska enligt 13 § lagen (2012:880) med instruktion för Valprövningsnämnden senast den 22 februari varje år lämna en redogörelse till riksdagen för sin verksamhet under det senaste kalenderåret. I nämndens redogörelse för 2023 (redog. 2023/24:VPN1) beskriver nämnden sina arbetsuppgifter. Av den framgår bl.a. att nämndens uppgift som klagoinstans även omfattar en rad administrativa valärenden, där talan mot myndigheternas avgöranden kan föras särskilt. Exempel på detta är beslut som rör valkretsindelning, fördelning av antalet mandat på valkretsar, valdistriktsindelning, registrering av partibeteckningar, anmälan av kandidater och anmälan om deltagande i val. Vid sidan av uppgiften som klagoinstans ligger det på Valprövningsnämnden att pröva behörigheten hos riksdagsledamöter och

ersättare för ledamöter (4 kap. 11 § regeringsformen) samt att granska bevis för riksdagsledamöter eller ledamöter i Europaparlamentet och ersättare som utfärdas av Valmyndigheten (14 kap. 30 § vallagen).

I verksamhetsredogörelsen finns även en beskrivning av nämndens webbplats och webbformulär för överklagande. På webbplatsen finns information om nämnden och om hur man överklagar ett beslut till nämnden. Samtliga beslut som nämnden avgjort sedan 1975 finns publicerade, och nya beslut publiceras fortlöpande. I samband med att riksdagen under 2023 lanserade en ny webbplats uppdaterades nämndens webbplats. Nämnden publicerar också uppgifter om samtliga överklaganden som kommer in efter de allmänna valen. Uppgifterna publiceras när tiderna för överklagande har gått ut. När det gäller webbformuläret framgår det att ett nytt webbformulär för överklagande av valet har tagits fram inför EU-valet i juni 2024 och att det kommer att publiceras på webben i samband med EU-valet. Enligt uppgift från Valprövningsnämndens kansli kommer formuläret att publiceras på webbplatsen dagen efter valet.

Överenskommelse mellan Valprövningsnämnden och Riksdagsförvaltningen

Enligt 7 a § lagen (2011:745) med instruktion för Riksdagsförvaltningen ska Riksdagsförvaltningen träffa en överenskommelse med var och en av riksdagens nämndmyndigheter om förvaltningens kanslistöd till myndigheten. I februari 2024 träffade Riksdagsförvaltningen och Valprövningsnämnden en ny överenskommelse (dnr 971-2023/2024). Av överenskommelsen framgår bl.a. att nämnden i god tid före ett val ska inleda en dialog med Riksdagsförvaltningen om vilket kanslistöd nämnden är i behov av för att den inom rimlig tid ska kunna hantera de överklaganden som kommer in. I samband med överklaganden av val eller folkomröstningar ska huvudföredraganden i nämnden, om hen är anställd i förvaltningen, under en period som nämnden efter samråd med förvaltningen bedömer är lämplig, frigöras från sina ordinarie arbetsuppgifter för att kunna tjänstgöra som kanslichef vid nämnden. Behovet av personal som ska bistå kansliet ska vidare fastställas av nämnden i samråd med förvaltningen. Riksdagsförvaltningen ska också tillhandahålla en webbplats åt nämnden samt, vid behov, arbetsplatser.

Budgetpropositionen för 2024

I budgetpropositionen för 2024 (prop. 2023/24:1 utg.omr. 1) föreslog regeringen att Valmyndigheten, länsstyrelserna och kommunerna skulle tillföras medel för genomförandet av Europaparlamentsvalet 2024. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag (bet. 2023/24:KU1, rskr. 2023/24:66–73). Enligt uppgift från Regeringskansliet ingår i detta medel för

säkerhetshöjande åtgärder. I första hand ska de gå till sådana uppgifter som är lagreglerade. Det finns inga särskilda medel avsatta för incidentrapportering.

Översyn av valsedelssystemet

Den 15 februari 2024 (dir. 2024:24) beslutade regeringen att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsystemet, inklusive för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar. Kommittén ska bl.a.

- göra en utvärdering av valsedelssystemet med partispecifika valsedlar
- göra en internationell jämförelse av proportionella valsystem som använder gemensamma eller neutrala valsedlar
- undersöka och redovisa hur ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka och påverkas av övriga delar av det svenska valsystemet
- analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättningar, t.ex. synnedsättningar, att delta i valen på lika villkor
- ta ställning till om systemet med partispecifika valsedlar bör reformeras alternativt avskaffas och ersättas med ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar
- lämna de förslag till författningsändringar som den anser är motiverade.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2025.

Aktuella tillkännagivanden

Valhemligheten för personer med synnedsättning

Våren 2016 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om valhemligheten för personer med synnedsättnings personröster (bet. 2015/16:KU14). Utskottet ansåg att ett problem var att personer med synnedsättning inte kunde rösta i vallokalerna utan hjälp. För att dessa personer ska kunna personrösta på en kandidat måste de be om hjälp med att markera sitt val på valsedeln. Därmed tvingas de röja sin valhemlighet för den som hjälper till, låt vara att röstningsmottagaren har tystnadsplikt. Detta förhållande borde enligt utskottet ändras så att personer med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon. Utskottet ansåg att ambitionen borde vara att en fullgod lösning ska finnas på plats så snart som möjligt dock senast inför 2022 års allmänna val. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:205). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2022/23:75). Som framgår av utredningsdirektiven om en översyn av valsedelssystemet (dir. 2024:24) har kommittén bl.a. i uppdrag att analysera och bedöma hur gemensamma eller

neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna att delta i valen på lika villkor för bl.a. personer med funktionsnedsättningar t.ex. synnedsättningar.

Bestämmelser om röstmottagares närvaro

Hösten 2021 föreslog konstitutionsutskottet ett tillkännagivande om att det bör införas bestämmelser om att en röstmottagare ska vara närvarande när en väljare får biträde vid röstningen eller med att ta sina valsedlar bakom avskärningen, men att en utvärdering vid valen 2022 först borde genomföras (bet. 2021/22:KU6). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2021/22:114). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2022/23:75).

Uppföljningsgruppens iakttagelser och reflektioner

Inledning

De erfarenheter från 2022 års val som gruppen tagit del av såväl i Valmyndighetens och Valprövningsnämndens erfarenhetsrapporter som vid möten med båda dessa myndigheter samt forskare från Valforskningsprogrammet ger oss anledning att göra följande iakttagelser och reflektioner.

Formella krav på överklaganden

Vid konstitutionsutskottets uppföljning av 2018 och 2019 års val konstaterades att antalet överklaganden efter de allmänna valen 2018 var det största i Valprövningsnämndens historia. En relativt stor del av de överklaganden som kom in till nämnden var vidare mycket allmänt hållna och avsågs samlat i ett antal beslut. Trots att dessa allmänt hållna överklaganden kunde avslås samlat i ett antal beslut bidrog de tillsammans med att många överklaganden saknade uppgifter om bl.a. vilket val som överklagades till en ökad arbetsbelastning för nämnden. Under beredningen av gruppens uppföljningsrapport uttalade bl.a. utskottet i sin bedömning att den ökade ärendetillströmningen inklusive problemet med ofullständiga överklaganden i första hand bör mötas med ökade resurser och informationsinsatser. Att i lagstiftningen införa ytterligare formella krav på överklaganden framstod enligt utskottet vid tidpunkten inte som en lämplig åtgärd. Vidare anförde utskottet att det förutsatte att informationen på Valmyndighetens och Valprövningsnämndens webbplatser skulle ses över och vid behov förtydligas för att ge ytterligare vägledning om hur ett överklagande bör utformas för att minska antalet ofullständiga överklaganden.

I den nu aktuella uppföljningen har det framkommit att införandet av ett standardiserat webbformulär för överklaganden i samband med valen 2022 på ett positivt sätt bidrog till att antalet ofullständiga överklaganden minskade. Samtidigt förde webbformuläret med sig ett ökat antal för tidigt inkomna, och därmed ogiltiga, överklaganden. I samband med prövningen av överklaganden

av de allmänna valen 2018 avvisade Valprövningsnämnden sex överklaganden som kommit in för tidigt. Motsvarande siffra vid de allmänna valen 2022 var 30 överklaganden. Gruppen noterar att webbformuläret i samband med valet till Europaparlamentet senare i vår kommer att publiceras på Valprövningsnämndens webbplats först dagen efter valet, dvs. den första dagen då det enligt vallagen är möjligt att överklaga beslut om att fastställa utgången av valet.

Gruppen vill framhålla vikten av informationsinsatser. Det ska vara tydligt för väljarna vad som gäller i fråga om överklagande och det ska vara lätt att göra rätt. Att publicera webbformuläret dagen efter Europaparlamentsvalet kommer förhoppningsvis leda till att färre överklaganden behöver avvisas för att de kommit in för tidigt. Samtidigt konstaterar gruppen att överklaganden även fortsättningsvis kan komma att skickas in per e-post på valdagen.

Gruppen noterar att Valprövningsnämnden i sin erfarenhetsrapport efter valet 2018 förde ett resonemang om tidpunkten för överklaganden mot bakgrund av de sex överklaganden som hade inkommit för tidigt med e-post på valdagen. Nämnden ifrågasatte om det var rimligt att ett överklagande som på valdagen görs via sms eller e-post och som kommer in före kl. 24.00 på valnatten ska avvisas, medan ett annat överklagande som också skrivits på valdagen men skickats med vanlig post och som kommer in efter kl. 24.00 på valnatten ska tas upp till prövning. Nämnden konstaterade att den nu gällande bestämmelsen i 15 kap. 6 § första stycket 5 vallagen torde ha tillkommit i en tid när det inte fanns möjlighet att skicka in ett överklagande med e-post. Eftersom möjligheten att skicka in ett överklagande med e-post numera finns ansåg nämnden att bestämmelsen bör justeras och överklagandetiden förslagsvis börja löpa redan från valdagen.

Gruppen delar nämndens bedömning att överklaganden som skickas in per e-post på valdagen bör kunna beaktas och prövas på samma villkor som överklaganden som skickas in på valdagen med vanlig post. Det finns dock inte skäl att beakta överklaganden som skickats in dessförinnan; även om förtidsröstningen öppnar 18 dagar före valdagen är en förtidsröst preliminär och kan ändras på valdagen. Det bör även framhållas att ett överklagande avser själva beslutet att fastställa valutgången av ett valresultat och att det går att framföra synpunkter även på andra sätt.

Gruppen vill i sammanhanget betona vikten av att klagomål och incidenter kan rapporteras in under hela valperioden så att eventuella brister kan tas omhand av valadministrationen direkt under förtidsröstningen och även på valdagen. Gruppen noterar att ett förslag på en rutin för incidentrapportering bereds inom Regeringskansliet (se vidare nedan). Gruppen vill peka på den pedagogiska utmaning som kan uppstå i att förklara skillnaden mellan klagomål, incidentrapportering och ett överklagande och vill än en gång påtala vikten av informationsinsatser.

Rapportering av incidenter och klagomål

Gruppen vill i likhet med vad som uttalades vid utskottets uppföljning av valen 2018 och 2019 framhålla vikten av att ta till vara allmänhetens engagemang för att förbättra regelverk och rutiner inom valadministrationen. Om incidenter skulle rapporteras och omhändertagas direkt skulle det vara möjligt att korrigera avvikelser och brister under tiden som ett val pågår, vilket inte är fallet om klagomål först kommer in i form av ett överklagande.

Gruppen konstaterar att 2020 års valutredning lämnat förslag på området samt att Valmyndigheten begärt att i enlighet med utredningens förslag få i uppdrag att ansvara för en rutin för samordning och rapportering av incidenter i enlighet med utredningens förslag. Såväl utredningens betänkande (SOU 2021:96) som Valmyndighetens erfarenhetsrapport bereds inom Regeringskansliet.

Valprovningensnämndens kansliorganisation och resurser

Efter konstitutionsutskottets uppföljning av valen 2018 och 2019 bedömde utskottet att det fanns behov av att stärka nämndens kansliorganisation för att möta det ökande antalet överklaganden. Detta menade utskottet förutsatte att Riksdagsförvaltningen i god tid före nästa val skulle inleda en dialog med nämnden om vilket kanslistöd nämnden var i behov av för att den inom rimlig tid skulle kunna hantera de överklaganden som kommer in.

Gruppen konstaterar att Valprovningensnämndens erfarenhet från valen 2022 är att kansliorganisationen trots det stora antalet överklaganden fungerade väl. Det förstärkta kansliet fanns på plats och hade startat upp sin verksamhet när överklagandena började komma in, till skillnad från vad som var fallet efter 2018 års val. Enligt nämnden var detta avgörande för dess förmåga att inom rimlig tid hantera de överklaganden som kom in. Webbformuläret för överklaganden bidrog även till att effektivisera och förbättra kansliets arbete. Gruppen noterar samtidigt att nämnden anser att kansliorganisationen behöver förstärkas och förbättras i olika avseenden mot bakgrund av den utökade verksamhet som nämnden bedriver.

Nämnden har inte något eget fysiskt kansli, och utöver svårigheter med att få en tillräcklig bemanning har en utmaning också varit att få lokaler att arbeta i. Valprovningensnämnden har inom ramen för uppföljningen framhållit vikten av att även detta fungerar tillfredsställande.

Gruppen vill i likhet med vad som uttrycktes vid den tidigare uppföljningen understryka att det är av vikt för valsysteemets legitimitet att Valprovningensnämnden behandlar överklaganden på ett korrekt och samtidigt effektivt sätt. Det är av stor betydelse att det finns en väl dimensionerad kansliorganisation som ges goda förutsättningar att bistå nämnden, framför allt i samband med valen men även mellan valen. Gruppen noterar att även andra ärenden hos nämnden har ökat i antal under senare år, vilket medför att

nämndens arbete i större utsträckning än tidigare pågår även utanför den mest intensiva perioden med prövning av överklaganden efter val. Till det tillkommer arbetet med Valprövningsnämndens webbplats och webbformulär. Gruppen vill framhålla betydelsen av en regelbunden dialog mellan Riksdagsförvaltningen och Valprövningsnämnden om vilket kanslistöd och vilka övriga resurser, t.ex. i fråga om arbetsplatser och lokaler, nämnden är i behov av för att nämnden ska kunna bedriva sin verksamhet på ett effektivt och rättssäkert sätt. Gruppen noterar att Riksdagsförvaltningen och nämnden nyligen har träffat en ny överenskommelse om förvaltningens kanslistöd till myndigheten.

Valintegritet och de allmänna valens legitimitet

Valintegritet syftar på kvaliteten i genomförandet av allmänna val i samtliga delar av valprocessen före, under och efter valen. Detta och att valresultatet uppfattas som legitimt är av grundläggande betydelse för förtroendet för det demokratiska systemet. Erfarenheterna från valen 2022 pekar på flera problem och utmaningar vid genomförandet av valen som kan skada förtroendet för dem.

Det mest iögonfallande problemet var den *köbildning* som uppstod vid vallokaler såväl under förtidsröstningen som under valdagen. Detta avspeglades också i överklaganden till Valprövningsnämnden, då köer vid röstningsställen och följder av dessa var den överlägset vanligaste grunden för överklaganden. Enligt Valundersökningen 2022 (GU/SCB) instämde ungefär var fjärde väljare i påståendet att det var långa köer till vallokalen. Även om det är svårt att dra slutsatser om orsak och verkan i undersökningen så visar resultaten att sämre erfarenheter av vallokalsbesöket samvarierar med ett lägre förtroende för genomförandet av valet.

Gruppen noterar att Valmyndighetens bedömning är att den nya lagstiftningen för att stärka väljarnas skydd vid röstmottagningen och stärka skyddet för valhemligheten samt avskärningarna fungerade väl för att stärka valhemligheten men var mycket utmanande för kommunerna att hantera med köer under röstmottagningen som effekt. Valhemligheten är en grundläggande princip som ska säkerställas och som också är central för väljarnas förtroende för valsystelet. Samtidigt är det av avgörande vikt att köer inte riskerar att påverka valdeltagandet eller förtroendet för valet negativt. Det är därför angeläget att vidta åtgärder för att minska risken för att liknande köbildning ska uppstå i kommande val. Gruppen menar att detta i första hand är en fråga för valadministrationen och vill understryka betydelsen av erfarenhetsutbyte mellan kommunernas valnämnder. Detta är i linje med det som utskottet framhöll våren 2023 (bet. 2022/23:KU23). Utskottet uttryckte då att det förutsätter att valnämnderna drar lärdomar av erfarenheterna från 2022 års val och arbetar för att iordningställa ett tillräckligt antal avskärmade platser där valsedlar kan läggas ut och där väljarna var för sig kan ta sina valsedlar utan insyn. Gruppen konstaterar vidare att valsedelssystemet ska ses över.

Ett annat problem som inte är lika omfattande men som är av stor betydelse för de enskilda individer som drabbas är de gånger väljare förvägras att rösta för att de redan är *avprickade i röstlängden*. Även om det kan bero på att väljarna redan har röstat så beror det erfarenhetsmässigt ofta på att en tidigare väljare har prickats av på fel rad. Sannolikheten att en röst har betydelse för valutgången är väldigt liten. Vid avslag av den här typen av överklaganden har Valprövningsnämnden på senare tid i besluten påtalat vikten av noggrannhet vid avprickning i röstlängden. Gruppen instämmer i detta och noterar att nämnden i erfarenhetsrapporten framhåller att detta bör påtalas särskilt vid de numera obligatoriska utbildningar av röstmottagare som genomförs. Det är bara ett fåtal väljare som drabbas varje val, men det är ändå djupt beklagligt i sig och sådana händelser riskerar även att påverka inte bara dessa väljares utan också andras förtroende för valet.

Gruppen vill härutöver nämna några ytterligare problem som aktualiserats inom ramen för uppföljningen. Det handlar bl.a. om en *kandidats valbarhet och retroaktiv folkbokföring*. Detta är en fråga som både Valmyndigheten och Valprövningsnämnden tar upp i sina rapporter med erfarenheter från valen 2022 sedan åtminstone en kandidat folkbokförde sig efter valdagen i den kommun där kandidaten kunde bli invalid. Folkbokföringslagen (1991:481) medger upp till en veckas antedatering om inflyttningsdagen varit inom en vecka före det att anmälan om folkbokföring görs (jfr 25 och 35 §§). Detta innebär att det är möjligt för de som kandiderar i flera kommuner eller regioner att retroaktivt folkbokföra sig i den kommun där de har möjlighet att bli invalda. Gruppen delar myndigheternas uppfattning att denna möjlighet inte bör finnas. Gruppen konstaterar att utskottet tidigare har uttalat att det förutsätter att regeringen överväger om någon förändring i bestämmelserna om valbarhet bör utredas med anledning av vad som anförs i rapporterna. Utskottet var då inte berett att ta något initiativ i frågan (bet. 2022/23:KU23).

Vidare konstaterar gruppen ett av de största och viktigaste områden som Valmyndigheten anser är allra viktigast att förändra är vilka krav som bör ställas på *registrering av nya partier* som deltar i val. Valmyndigheten anser att det bör ställas högre krav på partier som ställer upp i svenska val, i syfte att tydliggöra för väljarna vilka partier som reellt vill och kan representera dem i beslutande församlingar. Gruppen förutsätter att regeringen överväger frågan i beredningen av Valmyndighetens erfarenhetsrapport.

En annan viktig fråga är *underkända brevröster från utlandet*. Det rör sig om brevröster som kommer fram för sent eller för tidigt eller underkänns för att väljarna inte har gjort i ordning rösterna på rätt sätt. En utlandsröst som inkommer per brev får inte postas från Sverige, försändelsen får inte göras i ordning och postas förrän tidigast 45 dagar före valdagen och den måste ha nått väljarens kommun i tid till rösträkningen. För att avgöra om en röst har postats i utlandet och om den har skickats i rätt tid krävs normalt en poststämpel, vilket inte alltid förekommer på breven. Postgången i många länder kan ta tid, och en väljare som är osäker på om rösten ska komma fram i tid kanske hellre lämnar den till en släkting som kan posta den från Sverige.

Reglerna är svåra att överblicka för väljarna, och Valmyndigheten framhåller att regelverket gör det svårt att på ett pedagogiskt sätt informera om när en väljares röst behöver vara inkommen för att den ska hinna räknas. I likhet med vad utskottet tidigare konstaterat (bet. 2022/23:KU23) kan gruppen konstatera att slutbetänkandet från 2020 års valutredning alltjämt bereds inom Regeringskansliet. Gruppen noterar också att utskottet tidigare har uttalat att det förutsätter att regeringen fortsätter arbetet med att förbättra utlands-svenskars förutsättningar att delta i val.

Gruppen vill avslutningsvis framhålla *betydelsen av att komma till rätta med sårbarheter i valsystemet*. Gruppen noterar att det pågår ett arbete t.ex. när det gäller digital inrapportering av preliminära valresultat och digitala röstkort och röstlängder. Digitalisering kan samtidigt innebära nya utmaningar och andra krav på säkerhet. Gruppen vill även framhålla vikten av arbetet med valsäkerhet och noterar samtidigt att det också är en fråga som behandlas i 2020 års valutredning och i Valmyndighetens erfarenhetsrapport. Även om det inte är val i Sverige varje år är det för gruppen tydligt att arbetet med att förbättra genomförandet av valen är ständigt pågående. Det är därför enligt gruppen av vikt att Valmyndigheten ges goda förutsättningar att bedriva sin verksamhet även mellan valen.